

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

**«Настільні ігри як засіб активізації навчальної діяльності дітей
дошкільного віку»**

Виконала:

студентка 2 курсу, 63 групи

спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Даниленко Яна Олександрівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент

Запорожченко Тетяна Петрівна

Чернігів – 2025

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2025 року

Студентка

(підпис)

Даниленко Я. О.

(прізвище, ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

Запорожченко Т. П.

(прізвище, ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2025 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ. Магістерська робота присвячена дослідженню настільних ігор як ефективного засобу активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку. У роботі розкрито теоретичні засади використання ігрової діяльності в освітньому процесі, охарактеризовано види та психолого-педагогічні можливості настільних ігор, їхній вплив на пізнавальну активність, мотивацію та розвиток ключових компетентностей дошкільників.

Метою дослідження є обґрунтування педагогічних умов та розробка методичного забезпечення використання настільних ігор для підвищення рівня активності й зацікавленості дітей у навчальній діяльності. У роботі визначено критерії та показники активізації навчальної діяльності, розроблено й апробовано комплекс авторських ігор і дидактичних завдань.

Експериментальна перевірка засвідчила позитивний вплив настільних ігор на розвиток уваги, мислення, мовлення, уміння взаємодіяти в групі, а також на загальний рівень навчальної мотивації дошкільників. Отримані результати підтверджують доцільність системного використання настільних ігор у діяльності педагогів закладів дошкільної освіти.

Результати дослідження можуть бути використані вихователями, методистами, студентами педагогічних спеціальностей та фахівцями, які працюють над удосконаленням освітнього процесу в ЗДО.

Ключові слова: настільні ігри, дошкільники, активізація навчальної діяльності, пізнавальна активність, ігрові технології, освітній процес, мотивація.

ANNOTATION. The master's thesis examines board games as an effective tool for enhancing the learning activity of preschool children. The research outlines the theoretical foundations of play-based learning, describes the types and psychopedagogical potential of board games, and analyzes their influence on cognitive activity, motivation, and the development of key competencies in preschoolers.

The aim of the study is to justify the pedagogical conditions and develop methodological support for the use of board games to increase children's

engagement and activity in the learning process. The research defines criteria and indicators of learning activity enhancement and presents the development and implementation of a set of author-designed games and didactic tasks.

The experimental results demonstrate the positive impact of board games on the development of attention, thinking, speech, and group interaction skills, as well as on the overall level of learning motivation among preschool children. The findings confirm the effectiveness of systematically integrating board games into the educational work of preschool institutions.

Keywords: board games, preschool children, learning activity enhancement, cognitive activity, play-based technology, educational process, motivation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НАСТІЛЬНИХ ІГОР ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	11
1.1. Навчальна діяльність дітей дошкільного віку як проблема наукового дослідження.....	11
1.2. Види дидактичних ігор та їх класифікація.....	20
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1. Критерії, показники та рівні активізації навчальної діяльності	25
2.2. Педагогічні умови активізації навчальної діяльності у дітей засобами настільних ігор.....	33
2.3. Аналіз стану сформованості навчальної діяльності у дітей в умовах закладу дошкільної освіти	40
Висновок до другого розділу.....	41
Розділ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАСТІЛЬНИХ ІГОР ...	43
3.1. Експериментальна перевірка ефективності активізації навчальної діяльності у дітей засобами настільних ігор в умовах закладу дошкільної освіти.....	43
3.2. Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання настільних ігор для активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку.....	55
Висновки до третього розділу.....	56

ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна система дошкільної освіти в Україні зорієнтована на всебічний розвиток дитини, формування в неї пізнавальної активності, самостійності та творчого потенціалу. Важливою умовою цього процесу є створення таких педагогічних ситуацій, у яких дитина буде активно залучена до навчальної діяльності. Одним із таких засобів виступають настільні ігри, що органічно поєднують навчальний і розважальний компоненти. Вони сприяють розвитку когнітивних процесів — уваги, пам'яті, мислення, мовлення — та водночас формують уміння взаємодіяти, спілкуватися і співпрацювати [2, с. 45]. Використання ігрових методів зумовлене віковою специфікою дошкільників, для яких гра є провідним видом діяльності [3, с. 112]. Проте у практиці роботи багатьох закладів дошкільної освіти зберігається проблема пасивного засвоєння знань, недостатньої мотивації та низького рівня пізнавальної ініціативи дітей.

Одним із ефективних засобів подолання цих труднощів є використання ігрових технологій, зокрема настільних ігор. Ігри виступають природною діяльністю дошкільника, вони відповідають його віковим особливостям і потребам, сприяють розвитку уваги, мислення, мовлення та уяви. Настільні ігри поєднують у собі розважальний та дидактичний потенціал, створюють умови для інтерактивного навчання та співпраці.

У педагогічній науці накопичено значний досвід використання дидактичних ігор, проте настільні ігри як окремий інструмент активізації навчальної діяльності досліджені недостатньо. Більшість робіт зосереджена на загальних підходах до організації ігрової діяльності, тоді як питання цілеспрямованого застосування настільних ігор для розвитку навчальної активності дітей дошкільного віку потребує подальшого вивчення.

У науковій літературі гра розглядається як педагогічний феномен, що забезпечує формування пізнавальної активності дітей [8, с. 87; 72, с. 135]. Н. Борисова аналізує механізми розвитку пізнавальної діяльності дошкільників і визначає умови, які стимулюють інтерес до навчання [5, с.

98]. Т. Запорожченко та В. Смоляр довели ефективність використання дидактичних ігор під час формування математичних уявлень у контексті концепції Нової української школи [14, с. 39]. Г. Дьомін акцентує увагу на методиці організації дослідницької діяльності дошкільників, яку можливо реалізувати і через настільні ігри [12, с. 66]. Інтеграція ігрових підходів із STEM-освітою висвітлена в працях Т. Богдан та В. Коваль [4, с. 92], а С. Стрілець наголошує на доцільності поєднання традиційних ігор із новітніми освітніми технологіями [60, с. 220]. У сучасних зарубіжних публікаціях розкрито перспективи розвитку дистанційної та інноваційної освіти, де настільні й цифрові ігри розглядаються як важливий інструмент формування ключових компетентностей [79, р. 110; 80, р. 46].

Попри наявний інтерес учених до проблематики ігрової діяльності, цілеспрямоване використання настільних ігор як засобу активізації пізнавальної активності дітей дошкільного віку ще не отримало належного висвітлення [78]. Недостатньо дослідженими залишаються й аспекти інтеграції настільних ігор у зміст освітніх програм закладів дошкільної освіти.

Крім того, у сучасних умовах цифровізації та поширення комп'ютерних ігор настільні ігри залишаються важливим чинником живого спілкування, формування комунікативних і соціальних навичок. Це робить тему їх використання надзвичайно актуальною не лише для практики дошкільної освіти, а й для розвитку особистості дитини в цілому.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлюється необхідністю пошуку ефективних педагогічних умов активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку, серед яких особливе місце посідають настільні ігри.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання настільних ігор як засобу активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку. У відповідності до поставленої мети визначені *завдання дослідження*:

1. Проаналізувати теоретичні засади використання настільних ігор для дітей дошкільного віку.
2. Дослідити стан сформованості навчальної активності у дітей в умовах закладу дошкільної освіти.
3. Обґрунтувати педагогічні умови використання настільних ігор для підвищення навчальної активності дітей.
4. Провести експериментальну перевірку ефективності запропонованих умов використання настільних ігор.
5. Розробити методичні рекомендації для педагогів щодо використання настільних ігор у практиці дошкільної освіти

Об'єктом дослідження є процес активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку.

Предметом дослідження є дидактичні умови використання сучасних настільних ігор з метою активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку.

Теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння, синтез, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній та методичній літературі, контент-аналіз.

Емпіричні методи дослідження: анкетування вихователів, батьків, педагогічні спостереження, якісний і кількісний аналіз результатів анкетування, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, вивчення і узагальнення документації ЗДО.

Практична значущість дослідження. Результати дослідження можуть бути використані педагогами закладів дошкільної освіти для підвищення ефективності організації освітнього процесу. Методичні рекомендації сприятимуть активізації навчальної діяльності дітей, розвитку їхніх пізнавальних інтересів та формуванню стійкої мотивації до навчання.

Матеріали дослідження апробовано шляхом публікації статті у фаховому науковому журналі «Інноваційна педагогіка», випуск 86, 2025 рік.

Запорожченко Т. П., Даниленко Я. О. Використання настільних ігор як інструменту активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*, 2025. Вип 86.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел у кількості __80__ та _3__ додатків, містить 6__таблиць, _4__ діаграм. Загальний обсяг роботи __72_ сторінок, обсяг основного тексту _60__ сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НАСТІЛЬНИХ ІГОР ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Навчальна діяльність дітей дошкільного віку як проблема наукового дослідження

Питання навчальної діяльності дітей дошкільного віку є одним із центральних у сучасній педагогіці та психології, оскільки саме в цей період закладаються основи пізнавальної активності, інтелектуального розвитку та соціалізації особистості. Дошкільний вік визначається психологами як сенситивний період для формування мотиваційної сфери, уваги, пам'яті, мовлення та мислення. Саме в цей час дитина виявляє природну допитливість, прагнення до пізнання навколишнього світу, що створює передумови для розвитку навчальної діяльності [1, 3].

Наукові розвідки сучасних українських та зарубіжних учених зосереджені на визначенні специфіки пізнавальної активності дошкільників, критеріїв та рівнів її розвитку [2, 77]. Доведено, що ефективність навчальної діяльності у дошкільному віці значною мірою залежить від створення педагогом умов, які стимулюють інтерес дитини, забезпечують позитивні емоції та можливості для самостійного пошуку знань. Водночас наголошується, що надмірна академізація навчання у дошкільному закладі може призвести до зниження мотивації та втрати інтересу до пізнання [6].

Наші спостереження показують, що трактування базового поняття дослідження є багатоплановим, адже науковці пропонують різні підходи, спираючись на напрацювання психології та педагогіки. Зокрема, О. Брежнева розглядає навчальну діяльність як вищий рівень прояву пізнавальної потреби, у якому доцільно відрізнити змістові й динамічні характеристики мотивації пізнавальної діяльності. На думку дослідниці, ключовими чинниками виникнення навчальної діяльності виступають мотивація та інтерес, а провідною особистісною якістю, що скеровує пізнавальні прагнення на всіх

етапах онтогенезу, є допитливість. При цьому розвиток пізнавальних процесів та здібностей дітей дошкільного віку, зокрема старших дошкільників, виступає рушієм формування їхньої пізнавальної активності [7].

В інтерпретації К. Щербакової навчальна діяльність постає як залучення інтелектуальних та морально-вольових ресурсів дитини з метою досягнення конкретних результатів навчального процесу, прояв самостійності, ініціативи та творчого підходу під час виконання завдань. Це дало можливість визначити форми реалізації навчальної діяльності у дітей дошкільного віку, серед яких: самостійне формулювання пізнавальних завдань; добір засобів їх розв'язання із застосуванням надійних та ефективних прийомів; складання плану діяльності, усвідомлення необхідності його перевірки й здатність досягати поставленої мети; зосередженість і захоплення процесом пізнання [76].

У працях С. Кулачківської та С. Ладивір навчальна активність дітей дошкільного віку розглядається як якісна характеристика особистості, її внутрішня властивість та стан готовності до пізнавальної діяльності [32, 33]. С. Ладивір наголошує, що основою пізнавального розвитку виступає нерозривний зв'язок дитини з довкіллям та соціальним досвідом. Саме у процесі життєвої практики дитина засвоює знання, вміння й навички, а також у ході взаємодії з дорослими та цілеспрямованого оволодіння досвідом переходить від непізнаного до зрозумілого, від невідомого до відомого [34, 35].

У результаті цього уявлення дошкільника про властивості та ознаки предметів і явищ навколишнього середовища поступово збагачуються і розширюються. На переконання дослідниці, важливою якісною характеристикою пізнавального розвитку є зародження та становлення пізнавальної активності, центральною ознакою якої виступає пізнавальна потреба. З огляду на це, С. Ладивір визначає три рівні розвитку пізнавальної потреби у дошкільному віці: перший рівень характеризується зацікавленістю

у нових знаннях; другий виявляється у встановленні зв'язків між предметами й явищами, що відповідає власне допитливості; третій пов'язаний із сталою потребою у пошуку знань та інтересом до них [34].

У своїх наукових працях С. Ладивір також уточнює показники навчальної активності дошкільників, серед яких:

- зосереджена увага та інтерес до об'єкта; емоційне ставлення до нього (захоплення, подив, нерозуміння, тривога та інші почуття, які викликає об'єкт);
- практичні дії, спрямовані на глибше вивчення предмета й усвідомлення його функцій; кількість та інтенсивність цих дій, їх якісне різноманіття, заміна одних дій іншими, наявність пауз для роздумів;
- стійкий інтерес до предмета навіть у його відсутності.

Важливою для нашого дослідження є теза С. Ладивір про залежність формування пізнавальних інтересів і моральних орієнтацій дошкільників від характеру отриманої інформації та джерел її надходження, які за відповідних умов здатні мотивувати поведінку дитини [34, 35].

Серед основних ознак сформованої пізнавальної активності дошкільника К. Крутій виділяє ініціативність і дієве ставлення до навчального процесу, прояв інтересу, самостійність у мисленні, а також наполегливість і енергійність у виконанні пізнавальних завдань. Науковиця вважає, що передумовою активізації пізнавальної діяльності виступає цілеспрямований і майстерний вплив педагога, спрямований на розвиток пізнавальних процесів дитини. З огляду на значущість активності у пізнавальному процесі, К. Крутій класифікує види навчальної активності дітей дошкільного віку наступним чином: **перцептивно-мнемічна** – як діяльність, пов'язана зі сприйманням та запам'ятовуванням знань; **наочно-практична** – різновид попередньої, що виявляється під час виконання практичних дій, сприяє зосередженню уваги та формуванню інтересу до об'єктів пізнання; **операційно-дієва** – як здійснення розумових дій у внутрішньому плані, що забезпечує розвиток самостійної пізнавальної

діяльності; **творчо-пізнавальна** – пов’язана з формуванням творчих здібностей, перенесенням знань у нові ситуації, пошуком проблем у навчальному матеріалі, визначенням нових функцій предметів, комбінуванням відомих способів дій та винаходженням нових прийомів для розв’язання завдань; **мотиваційна** – як стимулювання різних форм пізнавальної активності та формування позитивного ставлення до навчального матеріалу, що уможливорює здобуття відповідних умінь і навичок. Дослідниця підкреслює, що освітній процес у закладі дошкільної освіти має бути організований так, аби максимально розвивати пізнавальні можливості вихованців, формувати їхній інтерес, самостійність та ініціативність. При цьому критично важливими умовами організованої діяльності виступають новизна, незвичність, елемент несподіванки та порушення звичних уявлень [25].

У працях М. Марусинець [39] підкреслюється, що активність дошкільника проявляється у прагненні до самостійного перетворення навколишнього світу, у бажанні щось змінити, пізнати або відкрити. Дослідниця розглядає два взаємопов’язані, але не тотожні джерела пізнавальної активності: особистий досвід дитини, який формується у процесі взаємодії з довкіллям, та педагогічний вплив дорослих. Перше джерело виражається у відкритості до світу, здатності сприймати його цілісно й концентрувати увагу на особистісно значущому; друге забезпечує формування нормативної основи пізнавальної діяльності. Авторка виокремлює рівні розвитку пізнавальної потреби:

- 1) потреба у враженнях, яка ґрунтується на природному рефлексі «що таке?» (цікавість);
- 2) потреба у встановленні зв’язків між внутрішніми та зовнішніми характеристиками об’єктів (допитливість);
- 3) потреба у пізнанні, що реалізується через цілеспрямовану діяльність, зумовлену соціально та особистісно значущими цілями (пізнавальна активність).

Дослідження свідчать, що навчальна діяльність супроводжує будь-яку самостійну діяльність дитини і фактично означає готовність та прагнення енергійно, ініціативно оволодівати знаннями, застосовувати вольові зусилля. Водночас науковці доводять, що головним джерелом пізнавальної активності є саме пізнавальна потреба. Так, Б. Мухацька [40] називає її стимулятором і рушійною силою навчальної активності, яка забезпечує ефективне засвоєння знань і соціального досвіду в сучасних умовах. Подібної думки дотримується В. Суржанська, яка підкреслює, що пізнавальна потреба становить стрижень навчальної діяльності, її внутрішню основу, що визначає цілісність уявлень про навколишній світ і виявляється у дитячій самостійності, ініціативності, інтересі та оригінальності. Як ефективний засіб формування навчальної діяльності дослідниця пропонує творчі завдання, що дають змогу виявити рівень сформованості пізнавальних уявлень про світ. Це дає підстави розглядати пізнавальну активність як процес поступового збагачення, розширення й поглиблення сфери предметів, які освоює дитина. У цьому контексті серед характеристик пізнавальної потреби особливе значення має предметність [67].

Отже, вивчення особливостей формування навчальної діяльності в дошкільному віці тісно пов'язане з розглядом діяльності, в якій діти, пізнаючи світ, прагнуть задовольнити власні потреби, виявити самостійність, спрямувати зусилля на досягнення певного результату. Пізнавальна активність – це риса, властивість, якість дитини, яка проявляється в її ставленні до пізнавальної діяльності, передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння дитиною соціального досвіду, накопичених людством знань та способів діяльності, знаходить виявлення в пізнавальній діяльності.

Отже, дослідження особливостей становлення навчальної діяльності у дошкільному віці безпосередньо пов'язане з аналізом тих видів активності, у яких дитина, пізнаючи навколишній світ, прагне задовольнити власні потреби, виявити самостійність і спрямувати зусилля на досягнення певного

результату. Навчальна діяльність розглядається як риса, властивість, якість особистості, що виражається у ставленні дитини до засвоєння нового, передбачає стан готовності й прагнення до самостійного здобуття знань, опанування соціального досвіду, накопичених людством способів дії, і виявляється у процесі пізнання.

Одним із напрямів наукових пошуків у цій сфері є визначення та опис структури навчальної діяльності. Досить послідовна її модель представлена в дослідженні О. Брежнєвої [6], яка виокремлює три компоненти (емоційний, вольовий, змістовий), що відповідають трьом етапам становлення. Перший етап пов'язується з появою інтересу до пізнання, що спирається на емоційний складник. Важливою видається позиція дослідниці про провідну роль емоцій як передумови розвитку навчальної діяльності дітей, оскільки саме в дошкільному віці почуття й переживання значною мірою зумовлюють мотивацію пізнання. Водночас авторка наголошує: зосередження лише на емоційному аспекті є недостатнім, тому вона виокремлює наступні етапи розвитку. Так, формування навчальної діяльності на другому етапі відбувається під впливом вольового та змістового компонентів, що сприяють становленню самостійності у виконанні завдань, ініціативності у виборі рішень, а також активному оволодінню розумовими діями, узагальненими способами аналізу й дослідження предметів, здатністю абстрагувати та узагальнювати ознаки й відношення об'єктів пізнання. Третій етап, за О. Брежнєвою, передбачає педагогічну підтримку розвитку навчальної діяльності та окремих вольових якостей дитини, таких як наполегливість, ініціативність тощо. Ефективними засобами вдосконалення навчальної діяльності авторка вважає організацію предметно-просторового середовища, інтегрованих занять і самостійної діяльності вихованців. Вона підкреслює, що підвищення її рівня забезпечується гармонійним поєднанням ігрових та неігрових методів, а також використанням проблемних завдань.

Наукову ідею впливу середовища на становлення навчальної діяльності простежуємо і в дослідженнях Л. Лохвицької [38]. Учена акцентує увагу на

необхідності створення умов для вільного вибору дітьми діяльності, що дозволяє їм самотійно виявляти ініціативу. На її переконання, для забезпечення самовираження та самоствердження вихованця потрібно організувати освітнє, передусім предметно-ігрове середовище, яке стимулюватиме пізнання довкілля та водночас сприятиме розвитку пізнавальних інтересів і навчальної діяльності. У такому середовищі діти зможуть здійснювати пошук, експериментувати, розв'язувати проблеми й пізнавальні завдання. Л. Лохвицька підкреслює, що подібний підхід гарантує задоволення природних потреб дитини, сприяє її гармонійному розвитку, визначає ставлення до довкілля, відкриває можливості для самореалізації та самоствердження.

Розглядаючи навчальну діяльність як процес, що базується на пізнавальному інтересі, дослідниця виокремлює етапи його формування: перший – інтерес має споглядальний характер, домінує емоційний компонент, завдання педагога полягає у викликанні зацікавленості; другий – інтерес набуває оцінювального характеру, провідним стає інтелектуальний компонент, а завдання вихователя полягає у збагаченні змісту знань; третій – інтерес стає дієвим, основним стає вольовий компонент, і головною метою педагога є розвиток свідомого ставлення до навчання. Важливим у концепції Л. Лохвицької [38] є визначення як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, що впливають на розвиток пізнавальних інтересів дошкільників: від змісту навчального матеріалу в ігрово-програмному середовищі до форм і методів педагогічної взаємодії, від позиції дитини у стосунках із ровесниками та у сім'ї до особистості педагога, від потреби у спілкуванні та діяльності до прагнення до самоствердження. Учена підкреслює, що індивідуально-диференційований підхід до організації діяльності у вільно обраних ігрових осередках, психологопедагогічний супровід та підтримка з боку вихователя забезпечують не лише стійкий інтерес дітей, а й успішне виконання пізнавальних завдань на основі різноманітних методів, що позитивно впливають на становлення всіх компонентів пізнавального інтересу.

На відміну від попередніх науковців, О. Рейпольська розглядає навчальну діяльність дітей дошкільного віку як реалізацію пізнавальної потреби у формі пошуково-орієнтувально-дослідницької активності, що здійснюється як у зовнішньому (на рівні дій), так і у внутрішньому (мисленнєвому) плані. Вона включає: здатність дитини за власним бажанням виконувати навчально-пізнавальні дії без допомоги або з підтримкою дорослих; часткову чи повну усвідомленість мети пізнання; використання набутого досвіду; уміння застосовувати навички оцінки досягнутих результатів як власних, так і ровесників; співвіднесення отриманого продукту з поставленою метою, прогнозування подальшої діяльності; здатність уносити зміни й доповнення у власну діяльність, здійснювати корекцію інтелектуальних дій; вольові зусилля та подолання труднощів на шляху до результату; досягнення мети або наближеного до неї результату та отримання задоволення від інтелектуальних зусиль [53].

У дослідженні І. Білої [3] навчальна діяльність дітей дошкільного віку трактується як вектор розвитку їхньої творчості. Авторка підкреслює, що пізнавально-пошукова та дослідницька активність дозволяє дошкільникам моделювати уявлення про світ на основі власних спостережень, відповідей, встановлення закономірностей і взаємозалежностей. При цьому будь-які перетворення, які дитина здійснює з предметами, мають творчий характер. Чим ширший і різноманітніший спектр пошукової діяльності, тим більше нової інформації отримує дитина, а отже, швидше та повніше розвивається. Дослідниця наголошує, що для стимулювання навчальної діяльності й творчості дошкільників необхідно використовувати всі види дослідницької роботи, правильно оцінювати досягнення вихованців, не переривати їхній творчий процес, утримуватися від негативних оцінок, приймати пропозиції дітей, мінімізуючи критику. Важливим чинником є створення ситуацій вільного спілкування та обміну думками. На думку І. Білої [3], стійка позитивна атмосфера й емоційна привабливість занять спонукають дітей

сміливо висловлювати ідеї, виявляти емоції, що безпосередньо сприяє становленню творчої діяльності.

Основні напрями розвитку навчальної діяльності дошкільників окреслені в працях Т. Садової та А. Рудакової [56]. Серед них: залучення дітей до різних форм пошуково-дослідницької діяльності; збагачення змісту характерних для дошкільного віку видів діяльності (ігрової, зображувальної, рухової, практичної, комунікативної тощо); цілеспрямований розвиток сенсорних процесів як початкового етапу образного пізнання довкілля через використання різних аналізаторів; інтеграція пізнавальної діяльності у різні форми взаємодії вихователя з дітьми; індивідуалізація освітньої роботи залежно від рівнів навчальної діяльності; створення розвивального середовища, яке стимулює допитливість, інтерес, ініціативу, творче мислення та самостійність дітей.

У дослідженні О. Лісовець [36] навчальна діяльність осмислюється крізь категорію пізнавальної самостійності. Науковиця зазначає, що у шестирічному віці самостійність переходить на новий рівень, трансформуючись у пізнавальну самостійність – якісний процес оволодіння знаннями, що визначає дошкільника як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності. Така самостійність, на думку дослідниці, проявляється у кількох вимірах: як вольова якість (уміння діяти без постійної допомоги дорослого); як моральна якість (здатність реалізовувати моральні цінності); як умова інтелектуального розвитку (здатність формулювати мету, досягати результату тощо). Всі ці складові є ключовими і враховуються нами під час визначення критеріїв навчальної діяльності дитини. Водночас О. Лісовець [36] пропонує систему педагогічних умов для ефективного розвитку пізнавальної самостійності: створення предметно-розвивального середовища у групі; застосування диференційованого підходу; розширення знань дитини про важливість самостійної діяльності для її життєвих перспектив; вправління у плануванні, виконанні та самооцінюванні досягнень, формування критичності.

Дослідники виокремлюють низку проблем у розвитку навчальної діяльності дітей дошкільного віку. Серед них: недостатнє використання активних методів навчання, орієнтація переважно на репродуктивні форми роботи, а також брак уваги до індивідуальних особливостей і потреб кожної дитини. У зв'язку з цим у наукових працях наголошується на необхідності впровадження інноваційних підходів, серед яких важливе місце посідають ігрові методики, інтегроване та компетентнісне навчання.

Таким чином, навчальна діяльність дітей дошкільного віку розглядається як багатогранне педагогічне явище, що поєднує пізнавальні, мотиваційні, емоційні та соціальні компоненти. Її успішний розвиток є запорукою подальшої готовності дитини до шкільного навчання, а також формування базових компетентностей, необхідних для життя в сучасному суспільстві.

1.2. Види дидактичних ігор та їх класифікація

Запровадження оновленого Державного стандарту дошкільної освіти (2021) актуалізує необхідність пошуку найкращих освітніх практик та їх упровадження у діяльність закладів дошкільної освіти (ЗДО). З одного боку, предметно-ігрове середовище ЗДО виступає критерієм оцінки якості освітнього процесу, а з іншого – відображає рівень сучасного розвитку суспільства [49-52].

Водночас освітньо-розвивальне середовище початкової школи має бути зорієнтоване на положення Концепції «Нова українська школа», що ґрунтується на принципах інноваційності, діяльнісного підходу, доступності та інклюзивності. Спільною рисою для обох освітніх ланок є створення тематичних осередків діяльності, серед яких: осередок усамітнення, навчальної діяльності, дитячої книги тощо. У цьому контексті як у ЗДО, так і в початковій школі може бути організований осередок настільних ігор. Водночас досвід використання настільних ігор у контексті забезпечення

наступності між дошкільною та початковою освітою в Україні представлений обмежено і здебільшого розглядається у площині настільно-друкованих дидактичних ігор [55].

Проте слід наголосити, що дидактичні й настільні ігри належать до одного класу ігор, але є відмінними за своєю природою, історичним розвитком, структурою, варіативністю та специфікою ігрового процесу. Тому важливо проаналізувати їх розбіжності більш детально.

Вітчизняні науковці К. Волинець, Ю. Волинець [9] зробили значний внесок у розвиток теорії та практики дидактичних ігор: вони визначили їх структуру, типи, особливості застосування у різних вікових групах ЗДО, а також підкреслили виховний потенціал ігор. Дослідники виокремлюють три групи дидактичних ігор: з іграшками, настільно-друковані та словесні. І. Карабаєва, Л. Терещенко створили цілісну систему ігор для всіх вікових груп, акцентуючи увагу на іграх для ознайомлення з довкіллям, морального виховання та розвитку сенсорної культури [17]. О. Кузіна зосередила увагу на іграх природничого змісту [29-31].

Слід урахувати, що настільно-друковані дидактичні ігри не є власне настільними, адже головною їх метою є навчання: вони спрямовані на формування знань, умінь, навичок, їх закріплення та застосування на практиці [59]. Наприклад, у грі «Лото» чи «Хто де живе?» використовуються картки, зображення, схеми, які самі по собі не становлять завершеного ігрового продукту, а лише забезпечують реалізацію дидактичного процесу. Це суттєво відрізняє такі ігри від повноцінних настільних. У межах наукової концепції гри визначили ключові структурні компоненти дидактичних ігор (з іграшками, настільно-друкованих, словесних): пізнавальний і виховний зміст, ігрове завдання, дії, а також систему ігрових і організаційних взаємин [27, 75]. Однак у дидактичних іграх відсутні базові елементи, характерні для настільних, як-от комплектація та умовно-графічний план. Разом з тим спільними для обох видів ігор залишаються сюжет і правила.

Основна проблема, яка виникає при використанні дидактичних ігор у ЗДО та початковій школі, — це порушення балансу між грою та навчанням. Коли навчальний компонент домінує, діти швидко втрачають інтерес, і такі ігри стають "одноразовими" — у них немає бажання грати повторно. Це особливо помітно в типових іграх, як-от лото, доміно, ланцюжки або квартети, які мають низьку реіграбельність [58].

Крім того, часто бракує різноманітності в ігровому арсеналі. Замість того, щоб мати ігри з різними механіками, заклади освіти часто накопичують однотипні комплекти. Ще однією поширеною проблемою є неправильне розуміння сутності дидактичних ігор, коли звичайні навчальні вправи помилково називають грою. Це свідчить про незнання структури, різноманітності механік та тематики справжніх дидактичних ігор [68, 74].

Дидактичні ігри мають чітку структуру - вони включають пізнавальний і виховний зміст, ігрове завдання, ігрові дії та взаємини. Вони є важливим інструментом для:

- первинного закріплення нового матеріалу;
- формування знань, умінь і навичок;
- застосування набутих знань на практиці.

Дидактичні ігри поділяють на кілька видів, серед яких:

- Ігри з предметами/іграшками: спрямовані на розвиток дрібної моторики, сенсорного сприйняття, уяви.
- Словесні ігри: розвивають мовлення, логічне мислення, пам'ять.
- Настільно-друковані ігри: є підгрупою дидактичних ігор.

Вони використовують поліграфічні комплекти — картки, фішки, ігрові поля. До них належать ігри типу лото, доміно, а також більш складні ігри з різними механіками, які сприяють розвитку мислення, уваги та соціальних навичок, формують математичну компетентність [61, 63].

Важливо розуміти, що настільні ігри, хоч і мають освітній потенціал, не завжди є суто дидактичними. Їхня структура включає сюжет, правила та

комплектацію, але дидактична мета не є їхнім основним компонентом. В першу чергу, настільна гра розвиває ігрову компетентність дитини, і лише потім слугує засобом для формування навчальних передумов.

Результати дослідження показують, що настільні ігри виникли раніше, ніж дидактичні, які сформувалися пізніше як їхня підмножина. Обидва типи ігор мають свій освітній потенціал, але важливо розрізняти їхні спільні та відмінні риси. Вихователям та вчителям необхідно глибоко розуміти цю різницю, а також різноманітність ігрових механік. Це дозволить правильно підбирати ігри та забезпечувати послідовний і всебічний розвиток особистості дитини, формуючи міцну основу для навчання в школі.

Висновки до першого розділу

Розділ присвячено дослідженню теоретичних основ навчальної діяльності дітей дошкільного віку, аналізуючи різні наукові підходи та проблеми, пов'язані з використанням дидактичних ігор. На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

Навчальна діяльність дітей дошкільного віку є ключовою проблемою сучасної педагогіки, що визначається як сенситивний період для розвитку пізнавальної активності, мислення, пам'яті та інших психічних процесів. Науковці (Л. Проколієнко, К. Щербакова, С. Ладивір, К. Крутій та інші) розглядають це поняття з різних позицій, підкреслюючи його залежність від мотивації, пізнавального інтересу, самостійності та вольових зусиль. Вона проявляється у здатності дитини до цілеспрямованого пізнання, ініціативності у вирішенні завдань, а також у творчому підході до засвоєння знань.

Розвиток навчальної діяльності відбувається поетапно, від спонтанної зацікавленості до свідомого й цілеспрямованого прагнення до знань. Дослідження О. Брежнєвої та Л. Лохвицької підкреслюють важливість створення предметно-розвивального середовища як умови для вільного

вибору та самовираження дитини. Критично важливими є емоційний, вольовий та змістовий компоненти, що формуються в процесі взаємодії з дорослими та однолітками. Необхідно враховувати індивідуальні особливості дітей, уникаючи надмірної академізації.

Хоча дидактичні та настільні ігри часто використовуються разом, вони мають принципові відмінності. Дидактичні ігри є підгрупою, головна мета яких — навчання та закріплення знань. Їхня структура включає пізнавальний зміст, ігрове завдання та дії. Натомість настільні ігри мають освітній потенціал, але їхньою первинною функцією є розвиток ігрової компетентності, а не лише передача знань. Вони мають іншу структуру, що включає умовний графічний план та комплектацію.

Сучасна освітня практика часто стикається з проблемами, такими як низька реіграбельність дидактичних ігор через домінування навчального компонента, однотипність ігрового арсеналу та неправильне розуміння сутності гри. Вирішення цих проблем полягає у правильному розмежуванні понять, впровадженні ігор із різноманітними механіками, а також в гармонійному поєднанні ігрових та неігрових методів. Розуміння вихователем та вчителем спільних і відмінних рис дидактичних та настільних ігор є запорукою успішного та всебічного розвитку дитини.

РОЗДІЛ II

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Критерії, показники та рівні активізації навчальної діяльності

На основі аналізу теоретико-методичних підходів до дослідження було визначено критерії та показники сформованості навчальної діяльності у дітей шостого року життя. Ці критерії та показники є обґрунтованими й правомірними для визначення рівня розвитку досліджуваної якості.

При розробці критеріальної диференціації ми враховували, що критерії повинні відображати змістові, структурні, інтегративні та соціально зумовлені характеристики навчальної діяльності, а також відповідати сучасним вітчизняним і світовим цінностям дошкільної освіти [28].

Структурні компоненти навчальної діяльності (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний, вольовий) та критерії її розвитку (емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий) були визначені на основі аналізу ряду наукових праць. Для визначення показників розвитку навчальної діяльності в дітей шостого року життя, крім вивчення досліджень О. Брежневої [6, 7], Т. Ткачук [68], І. Товкач [69], М. Федорової [71] та К. Щербакової [76]. Показники, запропоновані в цих працях, стали основою для визначення критеріальних показників становлення навчальної діяльності в аспекті досліджуваної проблеми.

Емоційно-мотиваційний критерій

Цей критерій свідчить про емоційні прояви та мотиви засвоєння досвіду [10]. Показники критерію:

- Дитина виявляє інтерес до пізнання навколишнього світу, України, а також до діяльності, що сприяє пізнанню світу й формуванню навичок доцільної поведінки.
- Цікавиться об'єктами та явищами навколишнього світу.

- Емоційно реагує на довкілля, демонструючи повагу до однолітків та позитивне ставлення до взаємодії з ними.
- Мотивована на цінності сталого розвитку (дружні стосунки, раціональне використання ресурсів), виявляє небайдужість до діяльності дорослих, бажання брати в ній участь, а також дружелюбність до оточення, що проявляється в дотриманні етикету та наданні допомоги.
- Демонструє допитливість у засвоєнні інформації, виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття та ентузіазм у взаємодії з довкіллям.

Когнітивно-діяльнісний критерій

Цей критерій охоплює знання, вміння та навички, що визначають ефективність різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової) [11]. Показники критерію:

- Дитина демонструє доцільну поведінку в різних життєвих ситуаціях, готова до діяльності, що забезпечує пізнання природи.
- Здатна спостерігати за різноманітними об'єктами та явищами, класифікувати їх та групувати.
- Самостійно або з незначною допомогою дорослого проводить нескладні дослід, помічає зміни в стані навколишнього світу.
- Дотримується правил поведінки, навичок бережливого ставлення до ресурсів.
- Відгукується на пропозиції дорослих щодо збереження довкілля.
- Демонструє звички соціальної поведінки, економного споживання, свідомо обирає дії для зміцнення власного здоров'я.
- Самостійно формулює пізнавальну мету, складає план, обирає засоби та способи досягнення мети.
- Досягає результату діяльності, адекватно його оцінює, долає труднощі, продукує оригінальні ідеї.
- Покладається на власний досвід, приймає відповідальні рішення, визнає та виправляє помилки.

Особистісно-вольовий критерій

Цей критерій свідчить про сформованість особистісно-вольових якостей дітей, що виявляються у процесі набуття досвіду [13]. Показники критерію:

- Дитина виявляє такі особистісно-вольові якості, як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримка, ініціативність, сміливість та енергійність у процесі засвоєння нового досвіду.

У процесі дослідження рівня та особливостей розвитку навчальної діяльності дітей шостого року життя було використано діагностичну методику «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом). Діагностичну методику «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом) запропоновано в додатку А. На етапі констатувального експерименту дослідження також було використано діагностичну методику «Переплутані лінії». Діагностичну методику «Переплутані лінії» представлено в додатку Б.

Відповідно до критеріїв, показників навчальної діяльності у дітей шостого року життя, а також з урахуванням змісту методів наукового педагогічного дослідження схарактеризовано рівні сформованості стану досліджуваної якості, що представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії, показники та рівні навчальної діяльності у дітей дошкільного віку

Крите рій	Показники		
	Рівні		
	Високий	Достатній	Початковий
Емоційно – мотива ційний	Дитина яскраво виявляє в різних видах діяльності	Дитина не досить яскраво виявляє в різних видах	Дитина не виявляє в різних видах діяльності

(зокрема під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») інтерес до діяльності, що забезпечує пізнання навколишнього світу й формування навичок доцільної поведінки в довкіллі, цікавість до різних навколишніх об'єктів та явищ; емоційно реагує на процес пізнання світу; демонструє допитливість у засвоєнні інформації; позитивно ставиться до	діяльності (зокрема під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») інтерес до діяльності, що забезпечує пізнання навколишнього світу й формування навичок доцільної поведінки в довкіллі, цікавість до оточуючих об'єктів та явищ; не досить яскраво емоційно реагує на процес пізнання світу; не досить яскраво демонструє допитливість у засвоєнні інформації; недостатньо позитивно	(зокрема під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») інтересу до діяльності, що забезпечує пізнання навколишнього світу й формування навичок доцільної поведінки в довкіллі, цікавості до оточуючих об'єктів та явищ; емоційно не реагує на процес пізнання довкілля; не демонструє допитливість у засвоєнні інформації; індіферентно або
---	--	--

	ситуацій взаємодії з оточуючими; мотивована на цінності сталого розвитку (виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття, ентузіазм тощо), на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами, на пізнання їх змістового наповнення, якісних характеристик; виявляє небайдужість, до діяльності дорослих, завзяття, ентузіазм у проведенні заходів тощо).	ставиться до ситуацій взаємодії з оточуючими; недостатньо мотивована на цінності сталого розвитку (недостатньо виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття, ентузіазм у взаємодії з природними об'єктами тощо), на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами, часто виявляє байдужість, до діяльності дорослих, недостатньо виявляє завзяття, ентузіазм у проведенні заходів тощо).	негативно ставиться до ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; не мотивована на цінності сталого розвитку (не виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття, ентузіазм у взаємодії з довкіллям тощо), на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами, на пізнання їх змістового наповнення, якісних характеристик; виявляє байдужість, до діяльності дорослих, не виявляє завзяття,
--	---	--	--

			ентузіазм у проведенні заходів тощо).
Когнітивна діяльність	Дитина на засадах чітких, адекватних, повних знань демонструє сформованість умінь, навичок, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо) виявляє вміння, навички під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії»; самостійно формулює	Дитина на засадах не досить чітких, адекватних, повних знань демонструє недостатню сформованість умінь, навичок, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо); виявляє недостатні вміння, навички під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії»; самостійно не формулює	Дитина за відсутності чітких, адекватних, повних знань не демонструє вміння, навички, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо); не виявляє вміння, навички під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії»; самостійно не формулює

пізнавальну мету діяльності, складає план, обирає способи діяльності, що зумовлюють ефективне досягнення мети; досягає результату діяльності й перевіряє та адекватно оцінює якість її реалізації; вміє мобілізуватися на подолання труднощів, що виникають у процесі діяльності; продукує оригінальні ідеї, реалізовує творчі задуми; покладається на власний досвід, приймає самостійні відповідальні рішення; визнає власні помилки та виправляє їх;	лінії»; недостатньо самостійно формулює пізнавальну мету діяльності, складає план, обирає способи діяльності, що зумовлюють ефективне досягнення визначеної мети; недостатньо володіє вміннями, навичками досягнення результату діяльності, його перевірки, адекватного оцінювання якості її реалізації; не завжди може мобілізуватися на подолання труднощів, що виникають у процесі діяльності; продукувати оригінальні ідеї,	пізнавальну мету діяльності; не складає план, не обирає способи діяльності, що зумовлюють ефективне досягнення визначеної мети; не досягає результату діяльності й не вміє перевіряти й адекватно оцінювати якість її реалізації; не може мобілізуватися на подолання труднощів, що виникають у процесі діяльності; продукувати оригінальні ідеї, реалізувати творчі задуми; покладатися на власний досвід, приймати самостійні
--	--	--

	здійснює дослідницьку, пошукову діяльність тощо).	реалізувати творчі задуми; покладатися на власний досвід, приймати самостійні відповідальні рішення; визнавати власні помилки та виправляти їх; здійснювати дослідницьку, пошукову діяльність тощо)	відповідальні рішення; визнавати власні помилки та виправляти їх; здійснювати дослідницьку, пошукову діяльність тощо)
Особистіс новольовий	Дитина в набуванні досвіду яскраво виявляє в різних видах діяльності (зокрема під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі особистісно-	Дитина в набуванні досвіду недостатньо виявляє в різних видах діяльності (зокрема під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі	Дитина в набуванні досвіду не виявляє в різних видах діяльності (зокрема під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі

	вольові якості, як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо).	особистісно-вольові якості як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо).	особистісно- вольові якості як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо)
--	--	---	--

Отже, на запропонованому етапі дослідження визначено критерії, показники навчальної діяльності в дітей шостого року життя; сформульовано рівні розвитку досліджуваної якості (високий, достатній, низький), схарактеризовано їх змістове наповнення; визначено та розкрито сутність методів дослідження рівня розвитку досліджуваної якості.

2.2. Педагогічні умови активізації навчальної діяльності у дітей засобами настільних

На думку Л. Найдьонової, педагогічні умови є ключовим елементом, що забезпечує виникнення, існування та розвиток освітнього процесу, а також його подальше вдосконалення. Спеціально організовані педагогічні умови дозволяють регулювати освітній процес, гармонізуючи його компоненти між собою [41, с. 97].

Для досягнення високої ефективності активізації навчальної діяльності дітей за допомогою настільних ігор, ми виділили низку педагогічних умов, які вважаємо необхідними:

1. Врахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільників. - передбачає глибоке розуміння своєрідності кожної дитини, її інтересів, темпераменту, пам'яті, мислення та попереднього ігрового досвіду. Замість того, щоб підлаштовувати гру під кожну дитину, важливо обирати такі ігрові матеріали та методи, які дадуть змогу розкрити здібності всіх учасників. Ігровий матеріал має відповідати рівню розвитку дитини: якщо він занадто складний, це призведе до розчарування, а якщо надто простий — до втрати інтересу. Оптимальний вибір ігор, що відповідають зоні найближчого розвитку, стимулює пізнавальний інтерес та сприяє формуванню нових навичок [42, 44, 45].

2. Створення позитивної емоційної атмосфери. Настільні ігри є потужним інструментом для формування невимушеного та доброзичливого середовища. Вони викликають радість, захоплення та відчуття успіху, що зміцнює впевненість дитини у власних силах. Емоційне забарвлення ігрової взаємодії сприяє кращому засвоєнню інформації, оскільки знання, набуті в позитивному контексті, міцніше закріплюються у пам'яті. Позитивні емоції стимулюють бажання діяти, експериментувати та брати участь у пізнавальних процесах [19, 37, 48].

3. Органічне включення настільних ігор до змісту освітнього процесу - настільні ігри не повинні бути випадковим елементом у роботі з дітьми. Педагог має ретельно добирати ігри, інтегруючи їх у навчальний процес як логічний інструмент для досягнення конкретних освітніх цілей. Такий підхід забезпечує гармонійне поєднання ігрової та навчальної діяльності, підтримуючи інтерес дітей та сприяючи ефективному засвоєнню знань, умінь і навичок [65]. Настільні ігри можуть бути використані як для вивчення нового матеріалу, так і для його закріплення чи узагальнення [22, 54].

4. Співпраця та співтворчість педагога і вихованців передбачає перехід від традиційної моделі "вчитель-учень" до партнерських відносин, що ґрунтуються на взаємодовірі, повазі та гуманізмі. Настільні ігри

створюють простір для рівноправного спілкування, де педагог може виступати не лише як організатор, а й як повноцінний учасник гри. Це сприяє розвитку самостійності, ініціативності та взаємодопомоги. Завдяки партнерській взаємодії, діти відчують себе більш впевнено, вільно висловлюють свої ідеї та разом з педагогом шукають шляхи вирішення ігрових завдань [54, 66].

Таким чином, сукупність зазначених педагогічних умов створює сприятливе та комфортне освітнє середовище, що є запорукою ефективної активізації навчальної діяльності дітей за допомогою настільних ігор. Для більшої наочності ми оформили розподіл педагогічних умов активізації навчальної діяльності дітей засобами настільних ігор у вигляді таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Основні педагогічні умови активізації навчальної діяльності

Педагогічна умова	Що передбачає	Приклади реалізації через настільні ігри
1. Урахування вікових та індивідуальних особливостей	добір ігор відповідно до рівня розвитку, інтересів, здібностей	для молодших дошкільників – прості лото; для старших – «Доміно», «Квартети», стратегічні ігри з правилами
2. Позитивна емоційна атмосфера	створення радісного ігрового середовища, яке викликає інтерес і задоволення	ігри з елементами змагання («Хто швидше?»), ігри-командні з гумористичними завданнями
3. Органічне включення у навчально-виховний процес	поєднання ігор із навчальними завданнями, використання як частини заняття	під час вивчення математики – настільні ігри на лічбу; під час мовленнєвого розвитку – ігри на добір слів, рим
4. Співпраця та співтворчість педагога і дітей	партнерська взаємодія, педагог – не лише організатор, а й учасник гри	педагог бере участь у грі на рівних умовах із дітьми, демонструє приклад співпраці та підтримки

Важливо усвідомлювати (Н. Гавриш) [10], що діти у своїй самостійній навчальній діяльності, зокрема й під час гри, не можуть повністю обійтися

без підтримки дорослого через обмеженість життєвого досвіду та невеликий арсенал засобів для самостійного пошуку. Тому роль вихователя, який супроводжує самостійну діяльність дітей у процесі настільних ігор, не зменшується, а лише трансформується. Педагог не подає інформацію у готовому вигляді, а спонукає дитину знаходити рішення самостійно; не демонструє зразки для відтворення, а створює умови для практикування через гру; не ухвалює рішення замість вихованців, а надає їм можливість обирати стратегії й робити висновки в межах ігрової ситуації. Саме завдяки такому підходу забезпечується розвиток рефлексивних умінь педагога: він має змогу спостерігати за дітьми в ігровому процесі, аналізувати їхню поведінку, а за потреби – обережно корегувати дії в конкретних ситуаціях [15].

При цьому заняття як форма освітньої взаємодії педагога з дітьми не втрачає своєї актуальності, а набуває сучасних рис, відповідних гуманістичним ідеям. Йдеться про зменшення кількості фронтальних занять і переведення їх у формат підгрупових або індивідуальних взаємодій, де настільні ігри можуть стати ефективним інструментом активізації навчальної діяльності. Такі ігри сприяють формуванню мотивації до навчання, створюють атмосферу співпраці та змагання, дають змогу враховувати індивідуальний темп і рівень розвитку дитини [73].

Зрозуміло, що перехід від традиційної занятійної моделі освіти до середовищної потребує змін у плануванні освітніх завдань. Вихователю важливо складати програмні завдання на тиждень, враховуючи освітні галузі та напрями роботи, а також життєдіяльність дітей упродовж дня. Настільні ігри можуть інтегруватися в такі блоки як ефективний інструмент досягнення результатів навчання. Завдання мають бути зорієнтовані на розвиток конкретних умінь і компетентностей, а результати – унаочнювати реальні досягнення дитини [16].

У межах середовищної моделі організації діяльності дітей доцільно використовувати такі форми: інтегровані групові заняття з елементами

настільних ігор; спільна ігрова діяльність педагога й дітей; самостійні ігрові практики вихованців, що включають вільні настільні ігри, пізнавальні завдання, творчі та фізичні активності. Такий підхід сприяє створенню педагогічних умов, за яких настільні ігри стають не лише засобом розваги, а й важливим чинником активізації навчальної діяльності [70].

Пропонуємо порівняльну таблицю традиційного підходу та такого, що включає настільні ігри (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняння підходів для активізації навчальної діяльності дітей

Традиційний підхід	Оновлений підхід (через настільні ігри)
Педагог подає знання у готовому вигляді	Педагог створює умови для самостійного пошуку рішення дитиною
Демонструє зразки для відтворення	Дитина самостійно практикується, застосовує ігрові стратегії
Вихователь ухвалює рішення	Дитина має право вибору і прийняття рішень у межах гри
Контроль за діями дітей	Спостереження, аналіз, м'яке корегування дій
Групові фронтальні заняття	Підгрупова, індивідуальна та інтегрована діяльність через ігри
Орієнтація лише на навчальний результат	Поєднання навчання з емоційним задоволенням, співпрацею та мотивацією

Наголосимо, що ефективність використання настільних ігор для активізації навчальної діяльності дітей значною мірою залежить від дотримання педагогами низки важливих чинників.

1. Чітке усвідомлення мети та доцільного застосування конкретних ігрових форм взаємодії, методів і прийомів. Педагог повинен ясно визначати, які саме освітні завдання реалізуються за допомогою настільної гри: розвиток уваги, мовлення, логічного мислення чи комунікативних навичок.

2. Відповідальне використання настільних ігор, що включає відповідність віковим особливостям, якість матеріалів, збалансоване дозування часу та кількості ігрових завдань. Це означає, що гра не повинна перевантажувати дітей надмірною інформацією, а має залишатися цікавою, посиленою й емоційно комфортною.

3. Особистісно зорієнтований підхід, що включає створення умов, у яких кожна дитина має рівний доступ до ігрових матеріалів, достатньо часу для виконання завдань, можливість діяти у власному темпі. Важливо, щоб дитина відчувала себе активним учасником, а не пасивним виконавцем.

4. Зворотний зв'язок, тобто реакції дітей на гру (емоції, висловлювання, способи розв'язання завдань, ігрові стратегії) мають враховуватися педагогом. Це дозволяє своєчасно оцінити ефективність гри, скоригувати процес, надати дітям підтримку чи додаткові завдання [47].

Зрозуміло, що настільні ігри не слід розглядати ізольовано від інших освітніх методів. Їх використання доцільно поєднувати з різними формами педагогічної взаємодії — груповими, підгруповими, індивідуальними; а також інтегрувати з методами бесіди, спостереження, практичної діяльності. Комплексне застосування настільних ігор разом з іншими освітніми прийомами й медіазасобами створює умови для гармонійного розвитку дитини, забезпечує високу мотивацію та активність у навчанні.

2.3. Аналіз стану сформованості навчальної діяльності у дітей в умовах закладу дошкільної освіти

Аналіз та узагальнення результатів експерименту дали змогу дослідити особливості та рівень розвитку навчальної діяльності у дітей шостого року життя в експериментальних і контрольних групах закладу дошкільної освіти.

Дослідження проводилось на базі Чернігівського дошкільного навчального закладу 53 центр Софії Русової м. Чернігів вул. Рятувальників 8а. У Дослідженні брали вихованці старших груп №9, №7 (вік дітей 5 років).

На рис. 2.1 наведено узагальнені результати спостережень за різними видами діяльності дітей, як-от пізнавальна, дослідницька, трудова та ігрова.

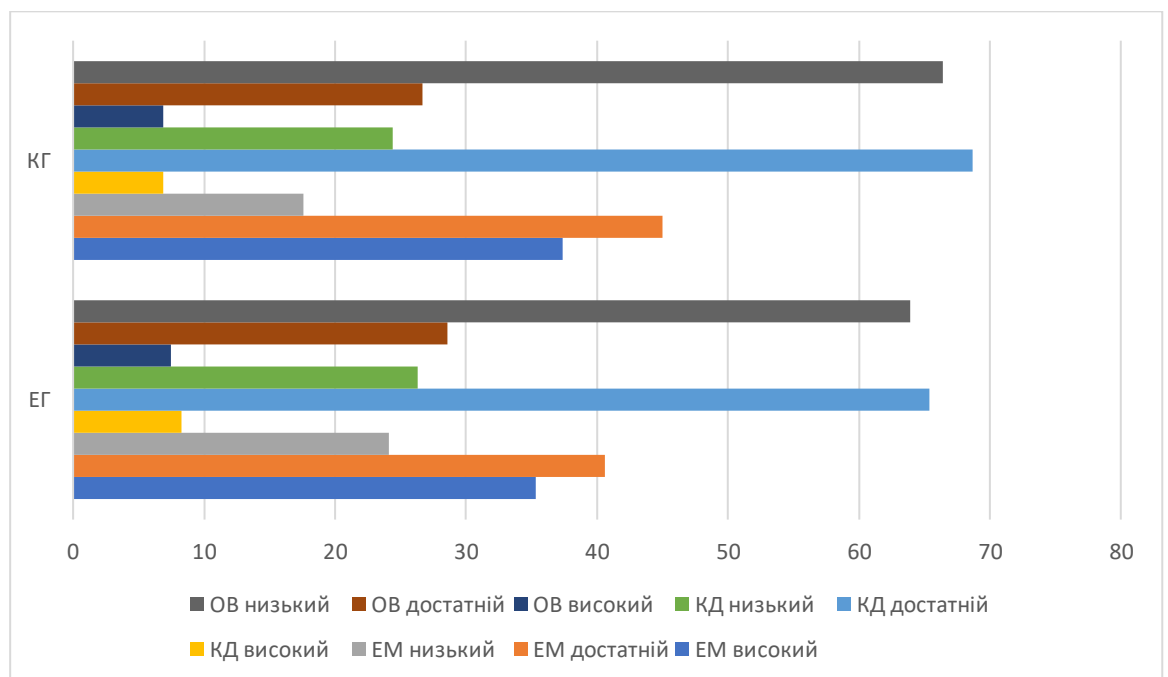

Рис. 2.1. Співвідношення рівнів розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя експериментальної і контрольної груп за результатами спостереження

Результати дослідження, представлені в таблиці, свідчать про рівень розвитку навчальної діяльності у дітей шостого року життя в експериментальних (ЕГ) та контрольних (КГ) групах.

За емоційно-мотиваційним критерієм високий рівень продемонстрували 33,5% дітей ЕГ і 34,7% дітей КГ. У цих дітей переважали такі показники, як зацікавленість і захоплення. Достатній рівень виявили 38,6% дітей ЕГ і 38,1% КГ, що виявлялося в енергійності та зосередженості під час виконання завдань. Низький рівень зафіксовано у 27,9% дітей ЕГ та 27,2% КГ; вони не виявляли ентузіазму чи небайдужості під час чергування в групі.

За когнітивно-діяльнісним критерієм високий рівень навчальної діяльності був відзначений у 7,9% дітей ЕГ і 8,2% КГ, які демонстрували вміння самостійно формулювати мету діяльності. Достатній рівень показали 64,5% дітей ЕГ та 66,7% КГ, що проявлялося в здатності визнавати й самостійно виправляти свої помилки. Низький рівень зафіксовано у 27,6% дітей ЕГ і 25,1% КГ, які не вміли адекватно оцінювати власну діяльність, долати труднощі чи мобілізуватися для усунення недоліків.

За особистісно-вольовим критерієм високий рівень розвитку навчальної діяльності виявили 7,4% дітей ЕГ і 6,8% КГ, що свідчило про їхнє терпіння та самостійність під час чергування. Достатній рівень був у 27,6% дітей ЕГ та 25,7% КГ, однак у них недостатньо проявлялися витримка, наполегливість і самовладання. Найбільша частка — 65,0% дітей ЕГ і 67,5% КГ — продемонструвала низький рівень розвитку навчальної діяльності, оскільки в їхній поведінці не спостерігалось цілеспрямованості, терпіння та самостійності під час виконання завдань. Згідно з рис. 2.1 та наведеними даними, якісний склад груп мав незначні відмінності.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз стану розвитку навчальної діяльності у дітей шостого року життя дозволив визначити її ключові критерії, показники та

рівні, а також оцінити поточний стан сформованості цієї якості в експериментальних і контрольних групах.

На основі теоретичного аналізу було розроблено й обґрунтовано три основні критерії навчальної діяльності: емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-вольовий. Кожен із цих критеріїв супроводжується детальними показниками, які дозволяють об'єктивно оцінювати розвиток дитини за різними аспектами: від її інтересу й емоційної реакції до рівня самостійності, здатності долати труднощі та вольових зусиль. Для діагностики було використано методики, як-от «Запитати і вгадати» та «Переплутані лінії».

Аналіз отриманих даних показав, що рівень розвитку навчальної діяльності у дітей в обох групах (експериментальній та контрольній) є невисоким, а якісний склад груп має незначні відмінності.

- За емоційно-мотиваційним критерієм більшість дітей демонструють достатній рівень (ЕГ — 38,6%, КГ — 38,1%), що свідчить про наявність зацікавленості та ентузіазму, але лише у певному контексті. Низький рівень (ЕГ — 27,9%, КГ — 27,2%) вказує на байдужість значної частини вихованців.

- За когнітивно-діялісним критерієм переважає достатній рівень (ЕГ — 64,5%, КГ — 66,7%). Це свідчить про те, що діти здатні виконувати завдання, але часто не можуть самостійно формулювати мету, адекватно оцінювати результати чи долати труднощі, що характерно для низького рівня (ЕГ — 27,6%, КГ — 25,1%). Високий рівень сформованості цього критерію є найменш представленим.

- За особистісно-вольовим критерієм спостерігається найнижчий рівень розвитку. Більшість дітей як в ЕГ (65,0%), так і в КГ (67,5%) мають низький рівень, що вказує на недостатній прояв цілеспрямованості, наполегливості та самостійності.

РОЗДІЛ III

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАСТІЛЬНИХ ІГОР

3.1. Експериментальна перевірка ефективності активізації навчальної діяльності у дітей засобами настільних ігор в умовах закладу дошкільної освіти

Вивчення доцільності використання настільних друкованих ігор у ході активізації навчальної діяльності проводилося на базі Чернігівського дошкільного навчального заклад 53 центр Софії Русової м. Чернігів вул. Рятувальників 8а. Старші групи № 9 (28 дошкільників), 7 (30 дошкільників), вік дітей 5 років. Групи були обрані таким чином, щоб рівень навчальних досягнень дошкільників був приблизно однаковим.

Експериментальне дослідження умовно можна поділити на такі етапи:

Підготовчий етап включає вивчення вітчизняного та міжнародного досвіду використання настільних ігор, а також аналіз педагогічної та психологічної літератури з питань дослідження.

Констатувальний етап передбачає визначення основних напрямів, критеріїв та показників дослідження, що ґрунтуються на аналізі педагогічного досвіду; здійснення історико-педагогічного аналізу становлення й розвитку використання настільних ігор, теоретичне обґрунтування доцільності їх застосування; розробку програми педагогічного експерименту та проведення констатувального експерименту.

Пошуковий етап спрямований на визначення умов, які забезпечують організацію та проведення настільної гри для розвитку активації навчальної діяльності дошкільників.

Формувальний етап полягає в експериментальній перевірці моделі практичного застосування знань з методики організації настільних ігор та реалізації комплексу ігор для активізації навчальної діяльності.

Узагальнюючий етап охоплює аналіз результатів формувального експерименту, проведення підсумкової діагностики, обробку й узагальнення результатів теоретичного та емпіричного дослідження, а також оформлення кваліфікаційної роботи.

Пропонуємо приклади використання настільних ігор, що застосовувались під час нашого експерименту.

Настільна гра «Кольорове лото»

Тема: «Світ кольорів навколо нас».

Мета: закріпити знання дітей про основні й похідні кольори, навчити розрізняти відтінки.

Завдання:

1. Формувати уявлення про основні кольори спектра.
2. Розвивати увагу, вміння знаходити відповідності.
3. Виховувати інтерес до пізнання довкілля через колір.

Матеріали: картки з кольоровими зображеннями предметів, таблиці-основи.

Алгоритм використання:

- Підготовчий етап: бесіда «Які кольори ми бачимо щодня?»
- Діяльнісний етап: гра «Кольорове лото» — дитина добирає картку з предметом до відповідного кольору на таблиці.
- Рефлексійний етап: запитання «Який колір ти любиш найбільше і чому?»
- Закріплювальний етап: малювання улюбленого предмета цим кольором.

Настільна гра «Математичне доміно»

Тема: «Подружимося з числами»

Мета: закріпити знання цифр та елементарних арифметичних дій.

Завдання:

1. Формувати навички лічби.
2. Розвивати логічне мислення та математичні уявлення.
3. Виховувати наполегливість у розв'язуванні завдань.

Матеріали: кісточки доміно з числами та малюнками предметів.

Алгоритм використання:

- Підготовчий етап: повторення чисел 1–10.
- Діяльнісний етап: діти складають «ланцюжок» доміно, підбираючи відповідність «цифра – кількість».
- Рефлексійний етап: обговорення «Яка цифра була найскладнішою?»
- Закріплювальний етап: придумати свою задачу з доміно.

Настільна гра «Хто де живе?»

Тема: «Тварини та їх домівки»

Мета: розширити знання дітей про довкілля та звички тварин.

Завдання:

1. Вчити встановлювати логічні зв'язки «тварина – оселя».
2. Розвивати пам'ять та увагу.
3. Виховувати любов і бережливе ставлення до природи.

Матеріали: картки із зображеннями тварин та їхніх домівок.

Алгоритм використання:

- Підготовчий етап: бесіда «Де живуть тварини?»
- Діяльнісний етап: гра — діти добирають картки тварини до відповідної домівки.
- Рефлексійний етап: запитання «Яка тварина тобі подобається найбільше і чому?»
- Закріплювальний етап: складання маленької розповіді «Мій день з улюбленою твариною».

Настільна гра «Чарівні слова»

Тема: «Ввічливість у нашому житті»

Мета: формувати культуру мовлення, розвивати соціальні навички.

Завдання:

1. Розширювати словниковий запас дітей.
2. Виховувати позитивні моделі поведінки.
3. Закріплювати знання ввічливих слів.

Матеріали: картки із ситуаціями (наприклад: «Тобі подарували іграшку»; «Ти зустрів знайомого») та набір карток зі словами «дякую», «будь ласка», «добрий день».

Алгоритм використання:

- Підготовчий етап: бесіда «Які слова роблять нас добрішими?»
- Діяльнісний етап: діти добирають відповідне «чарівне слово» до ситуації.
- Рефлексійний етап: обговорення «Яке слово тобі найприємніше чути?»
- Закріплювальний етап: складання міні-діалогів із використанням чарівних слів.

Настільна гра «Склади історію»

Тема: «Фантазуємо разом»

Мета: розвивати мовлення, уяву та креативність.

Завдання:

1. Стимулювати розвиток зв'язного мовлення.
2. Формувати вміння послідовно викладати думки.
3. Виховувати інтерес до колективної творчості.

Матеріали: набір карток із зображеннями предметів, людей, тварин, місць.

Алгоритм використання:

- Підготовчий етап: коротка вправа «Назви, що бачиш на картці».
- Діяльнісний етап: діти по черзі витягують картки та складають спільну історію, додаючи нові події.

- Рефлексійний етап: запитання «Який момент історії був найцікавіший?»
- Закріплювальний етап: малювання ілюстрацій до створеної історії.

До початку та по завершенню експеримента нами було проведено діагностику, що відображає рівень навчальної активності дошкільників. Порівняльні результати вивчення рівня розвитку навчальної активності в дітей шостого року життя на констатувальному і контрольному етапах експерименту, отримані на засадах застосування діагностичної методики «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), представлено на рис. 3.1.

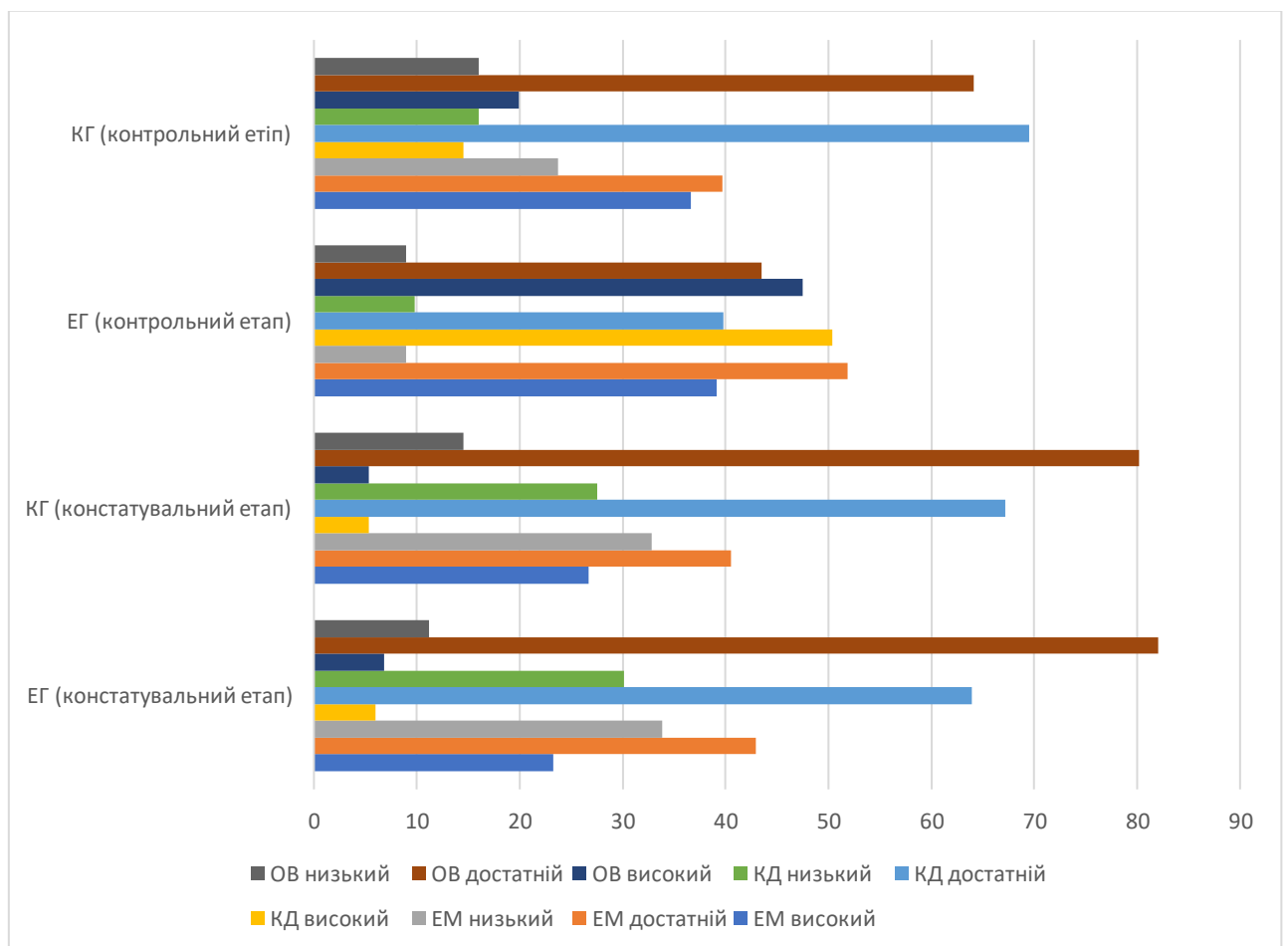

Рис. 3.2. Співвідношення рівнів активності навчальної діяльності у дошкільників в експериментальній і контрольній групах за методикою П. Торренса «Запитати і вгадати» (констатувальний і контрольний етапи експерименту)

За результатами, наведеними на рис. 3.2, 39,8% дітей ЕГ та 35,9% дітей КГ показали високий рівень сформованості навчальної діяльності за емоційно-мотиваційним критерієм (проти 24,0% дітей ЕГ та 26,0% дітей КГ на етапі КЕ). Діти виразно демонстрували інтерес, мотивацію та завзяття у виконанні завдань.

Достатній рівень розвитку відзначено у 52,6% дітей ЕГ та 39,0% дітей КГ (проти 43,6% дітей ЕГ та 39,8% дітей КГ на етапі КЕ). Під час роботи вони виявляли меншу емоційність та зосередженість.

Низький рівень спостерігався у 9,7% дітей ЕГ та 23,0% дітей КГ (проти 34,5% дітей ЕГ та 32,1% дітей КГ на етапі КЕ). Такі діти без особливого інтересу приступали до роботи, неуважно слухали інструкції та не прагнули до результату.

У межах когнітивно-діяльнісного критерію 51,1% дітей ЕГ та 13,8% дітей КГ досягли високого рівня сформованості (проти 6,7% дітей ЕГ та 4,6% дітей КГ на етапі КЕ). Вони впевнено планували послідовність дій, обирали ефективні способи роботи, виправляли помилки.

Достатній рівень зафіксовано у 40,5% дітей ЕГ та 68,8% дітей КГ (проти 64,6% дітей ЕГ та 66,5% дітей КГ на етапі КЕ). У цих дітей знання та навички були неповними, спостерігалася поверховість в оцінюванні власних дій.

Низький рівень розвитку показали 10,5% дітей ЕГ та 15,3% дітей КГ (проти 30,8% дітей ЕГ та 26,8% дітей КГ на етапі КЕ). Зниження цього показника пояснюється переходом більшості дітей на достатній рівень.

За особистісно-вольовим критерієм 48,2% дітей ЕГ та 19,2% дітей КГ продемонстрували високий рівень (проти 7,5% дітей ЕГ та 4,6% дітей КГ на етапі КЕ). Основними показниками були витримка, наполегливість, терпіння.

Достатній рівень виявлено у 44,2% дітей ЕГ та 63,4% дітей КГ (проти 82,7% дітей ЕГ та 79,5% дітей КГ на етапі КЕ). Зменшення цього показника відбулося завдяки зростанню кількості дітей на високому рівні.

Низький рівень зафіксовано у 9,7% дітей ЕГ та 15,3% дітей КГ (проти 11,9% дітей ЕГ та 13,8% дітей КГ на етапі КЕ). Такі діти майже не виявляли вольових якостей, потребували постійної допомоги дорослого і не прагнули до самостійності.

Порівняльні результати дослідження стану навчальної активності в дітей шостого року життя на констатувальному і контрольному етапах експерименту за діагностичною методикою «Переплутані лінії» запропоновано на рис. 3.2.

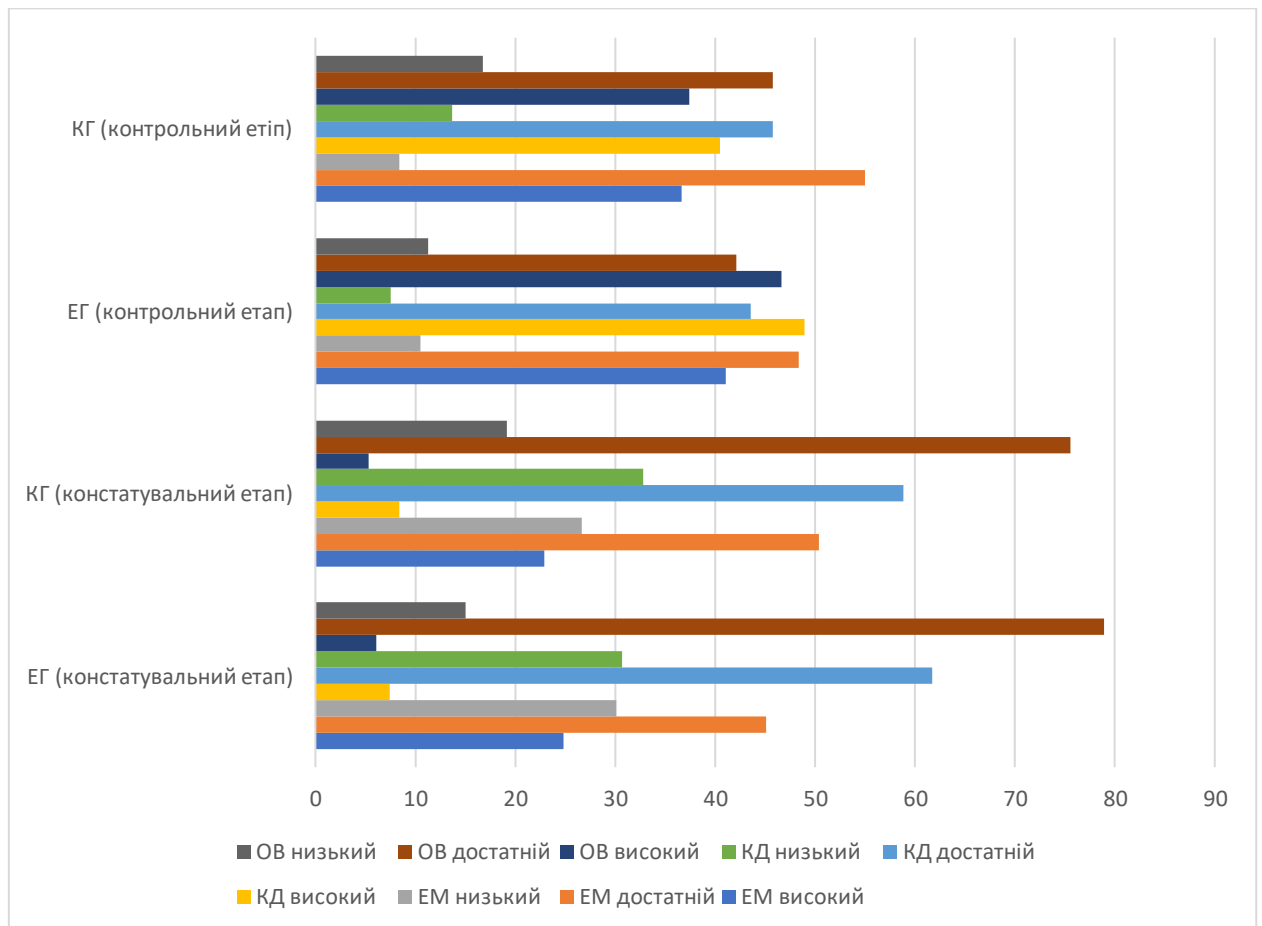

Рис. 3.3. Співвідношення рівнів активності навчальної діяльності у дошкільників в експериментальній і контрольній групах за методикою «Переплутані лінії» (констатувальний і контрольний етапи експерименту)

Результати аналізу даних експерименту, наведених на рис. 3.3, свідчать, що 41,9% дітей ЕГ та 35,8% дітей КГ показали високий рівень сформованості навчальної діяльності за емоційно-мотиваційним критерієм

(проти 25,6% дітей ЕГ та 22,1% дітей КГ на етапі КЕ). Кожна дитина цього рівня позитивно ставилася до взаємодії з об'єктами природи, виявляла мотивацію до цінностей сталого розвитку.

Достатній рівень розвитку зафіксовано у 49,2% дітей ЕГ та 54,2% дітей КГ (проти 44,3% дітей ЕГ та 49,6% дітей КГ на етапі КЕ). Діти не завжди демонстрували зосередженість і уважність, що зумовлювало появу помилок.

Низький рівень розвитку виявлено у 11,3% дітей ЕГ та 7,6% дітей КГ (проти 29,3% дітей ЕГ та 25,9% дітей КГ на етапі КЕ). Ці діти залишалися байдужими, не проявляли наполегливості та енергійності у виконанні завдань.

За когнітивно-діяльнісним критерієм високого рівня досягли 49,7% дітей ЕГ та 39,7% дітей КГ (проти 8,3% дітей ЕГ та 7,6% дітей КГ на етапі КЕ). Вони демонстрували здатність до перевірки та адекватної оцінки результатів діяльності.

Достатній рівень виявлено у 44,4% дітей ЕГ та 45,0% дітей КГ (проти 60,9% дітей ЕГ та 58,0% дітей КГ на етапі КЕ).

Низький рівень сформованості показали 8,3% дітей ЕГ та 12,9% дітей КГ (проти 30,0% дітей ЕГ та 32,0% дітей КГ на етапі КЕ). Такі діти не могли подолати труднощі, які виникали під час діяльності.

Щодо особистісно-вольового компоненту, 47,4% дітей ЕГ та 36,6% дітей КГ показали високий рівень розвитку (проти 6,9% дітей ЕГ та 4,5% дітей КГ на етапі КЕ). Це проявлялося у виражених вольових якостях, рішучості та наполегливості.

Достатній рівень відзначено у 42,9% дітей ЕГ та 45,0% дітей КГ (проти 78,1% дітей ЕГ та 74,8% дітей КГ на етапі КЕ).

Низький рівень спостерігався у 12,1% дітей ЕГ та 16,0% дітей КГ (проти 14,2% дітей ЕГ та 18,3% дітей КГ на етапі КЕ). Це проявлялося у відсутності впевненості, сміливості та наполегливості під час запропонованих завдань.

Загальні результати співвідношення рівнів розвитку навчальної діяльності у дітей шостого року життя експериментальних і контрольних груп наведено на рис. 3.4, конкретні числові дані запропоновано в таблицях 3.3 – 3.5.

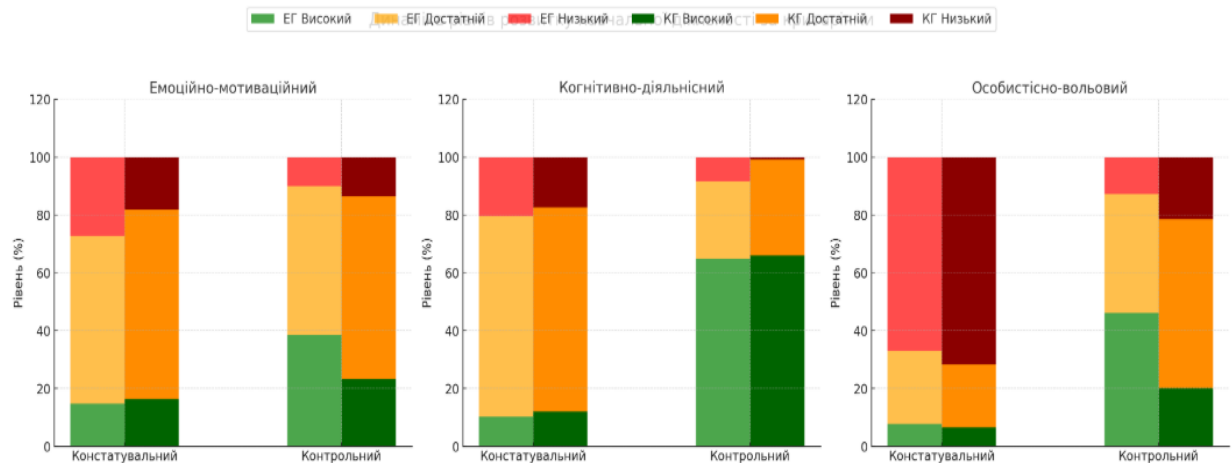

Рис. 3.4. Узагальнене порівняльне співвідношення рівнів розвитку навчальної діяльності у дітей шостого року життя експериментальних і контрольних груп

Таблиця 3.3.

Розвиток навчальної активності дітей за емоційно-мотиваційним критерієм (констатувальний та контрольний етапи дослідження)

Групи дітей / Етапи	Високий рівень (%)	Достатній рівень (%)	Низький рівень (%)	Динаміка високого	Динаміка достатнього	Динаміка низького
ЕГ / Констатувальний	14,3	58,6	27,1	+24,0	-6,7	-17,3
ЕГ / Контрольний	38,3	51,9	9,8			
КГ /	16,1	65,6	18,3	+6,8	-2,2	-4,6

Констату- вальний						
КГ / Контроль- ний	22,9	63,4	13,7			

За результатами оцінювання емоційно-мотиваційного критерію в експериментальних групах з'ясувалося, що на етапі контрольного дослідження 38,3% дітей досягли високого рівня (на відміну від 14,3% на констатувальному). Динаміка склала +24,0%. Достатній рівень зафіксовано у 51,9% дітей (проти 58,6% раніше, динаміка – 6,78%). Лише 9,8% вихованців продемонстрували низький рівень (порівняно з 27,1%, динаміка – 17,3%).

Таблиця 3.4.

Розвиток навчальної активності дітей за когнітивно-діяльнісним критерієм (констатувальний та контрольний етапи дослідження)

Групи дітей / Етапи	Висо- кий рівень (%)	Достат- ний рівень (%)	Низь- кий рівень (%)	Динамі- ка високо- го	Динамі- ка достат- нього	Динаміка низького
ЕГ / Констатувальний	10,5	69,2	20,3	+54,9	-42,9	-12,0
ЕГ / Контрольний	65,4	26,3	8,3			
КГ / Констатувальний	12,2	70,2	17,6	+53,4	-36,6	-16,8
КГ / Контрольний	65,6	33,6	0,8			

За когнітивно-діяльнісним критерієм у тій же групі 65,4% дітей виявили високий рівень (проти 10,5% на початку, приріст – 54,9%). Достатній рівень знизився до 26,3% (замість 69,2%, динаміка – 42,9%), а низький рівень – до 8,3% (проти 20,3%, динаміка – 12,0%).

Таблиця 3.5.

Розвиток навчальної активності дітей за особистісно-вольовим критерієм (констатувальний та контрольний етапи дослідження)

Групи дітей / Етапи	Високий рівень (%)	Достатній рівень (%)	Низький рівень (%)	Динаміка високого	Динаміка достатнього	Динаміка низького
ЕГ / Констатувальний	7,5	25,6	66,9	+39,1	+15,0	-54,1
ЕГ / Контрольний	46,6	40,6	12,8			
КГ / Констатувальний	6,8	21,4	71,8	+13,8	+36,6	-50,4
КГ / Контрольний	20,6	58,0	21,4			

У межах особистісно-вольового критерію результати також показали позитивні зміни: 46,6% дітей досягли високого рівня (раніше 7,5%, приріст – 39,1%), 40,6% дітей – достатнього (проти 25,6%, динаміка +15,0%). Натомість лише 12,8% залишилися на низькому рівні (раніше 66,9%, спад – 54,1%).

У контрольній групі спостерігається значно нижча динаміка. Зокрема, за емоційно-мотиваційним критерієм високого рівня досягли 23,3% дітей (замість 16,4%, +6,9%). Достатній рівень знизився на 2,2%, а низький скоротився на 4,7%.

За когнітивно-діяльнісним критерієм у КГ відбулося значне зростання частки дітей із високим рівнем (+53,9%), проте достатній рівень знизився на 37,3%, а низький – на 16,6%.

Щодо особистісно-вольового критерію, у контрольних групах високого рівня досягли лише 20,2% дітей (проти 6,6%, приріст +13,6%). Водночас кількість дітей із достатнім рівнем зросла більш ніж на третину (+36,6%), тоді як показники низького рівня скоротилися наполовину (–50,2%).

Отже, проведене експериментальне дослідження довело ефективність використання настільних друкованих ігор як засобу активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку. Результати контрольного етапу показали істотне зростання кількості дітей із високим рівнем навчальної активності та відповідне зменшення показників низького рівня в експериментальній групі. Порівняння результатів констатувального й контрольного етапів підтвердило позитивну динаміку за всіма критеріями: емоційно-мотиваційним, когнітивно-діяльнісним і особистісно-вольовим. У той час як у контрольній групі зміни відбулися менш виражено, в експериментальній групі було зафіксовано помітний прогрес у розвитку мотивації, пізнавальної активності, самостійності й наполегливості дітей. Це свідчить, що настільні ігри не лише урізноманітнюють освітній процес, а й створюють сприятливі умови для формування у дошкільників стійкого інтересу до навчання та підвищення їхньої активності.

3.2. Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання настільних ігор для підвищення активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку

Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання настільних ігор для активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку передбачають комплексний підхід до організації освітнього процесу. Передусім важливо, щоб педагог чітко визначав мету та завдання кожної гри, добирав матеріал відповідно до вікових і психологічних особливостей дітей, а також враховував очікувані результати. Настільні ігри доцільно обирати такі, що поєднують навчальний і розвивальний потенціал, тобто сприяють формуванню не лише знань, а й уваги, пам'яті, логічного мислення, уяви, мовлення та комунікативних навичок. Ефективність гри залежить від збереження балансу між навчальним та ігровим компонентами: надмірна дидактизація може знизити інтерес дітей, а надмірна ігровізація — зменшити освітній ефект.

Особливе значення має організація предметно-ігрового середовища в закладі дошкільної освіти. Доцільно створювати осередки настільних ігор, де представлені різноманітні за механікою та змістом комплекти, що дозволяє забезпечити повторюваність та варіативність ігрових ситуацій. Не менш важливим є дотримання диференційованого підходу: завдання мають бути посильними для дітей із нижчим рівнем навчальної активності та водночас достатньо складними для тих, хто демонструє високий рівень готовності. Корисним є інтегрування настільних ігор не лише у заняття, а й у самостійну діяльність вихованців, у спільні ігри з однолітками, у сімейне дозвілля, що сприяє системному впливу на розвиток навчальної діяльності.

Важливим компонентом методики є етап рефлексії, коли педагог обговорює з дітьми результати гри, ставить запитання про їхні емоції, складнощі та отримані знання. Це формує здатність до самоаналізу, підвищує

рівень усвідомленості та мотивації. Крім того, у процесі використання настільних ігор варто активно залучати батьків, рекомендувати їм застосовувати ігри вдома, адже це створює додаткові умови для закріплення результатів і формує позитивне ставлення до спільного навчально-ігрового процесу.

Алгоритм організації настільної гри в дошкільному закладі можна подати так: підготовчий етап (визначення мети, добір гри, підготовка матеріалів, налаштування ігрового середовища); діяльнісний етап (проведення гри з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, підтримка мотивації, залучення до активної взаємодії); рефлексійний етап (обговорення результатів, вражень, аналіз помилок і способів їх подолання); закріплювальний етап (інтеграція здобутих знань та навичок у подальшу діяльність, у тому числі самостійну гру або творче завдання).

Таким чином, настільні ігри, використані з урахуванням педагогічних умов, здатні стати дієвим засобом підвищення навчальної активності дошкільників. Вони не лише збагачують освітній процес, а й формують у дітей позитивну мотивацію, розвивають самостійність, волюві якості та інтерес до пізнання світу.

Висновки до розділу 3

Було здійснено експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов та використання настільних ігор для активізації навчальної діяльності у дітей дошкільного віку. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Обґрунтування педагогічних умов. Ефективність використання настільних ігор залежить від дотримання низки ключових педагогічних умов: врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, створення позитивної емоційної атмосфери, органічне включення ігор в освітній процес

та налагодження співпраці і співтворчості між педагогом і вихованцями. Реалізація цих умов сприяє переходу від традиційного навчання до партнерської взаємодії, де педагог виступає не лише як носій знань, а й як учасник, що підтримує самостійність та ініціативність дітей.

2. Результати формувального експерименту. Проведений експеримент підтвердив ефективність запропонованої методики. Порівняння результатів констатувального та контрольного етапів продемонструвало значний позитивний прогрес в експериментальній групі за всіма трьома критеріями навчальної діяльності:

- Емоційно-мотиваційний критерій: частка дітей із високим рівнем зросла з 14,3% до 38,3% (приріст 24,0%). Це свідчить про підвищення інтересу, зацікавленості та ентузіазму дітей до пізнавальної діяльності.
- Когнітивно-діяльнісний критерій: частка дітей із високим рівнем збільшилася з 10,5% до 65,4% (приріст 54,9%). Це вказує на помітне покращення здатності дітей самостійно ставити мету, планувати дії та оцінювати результати, що є ключовим для розвитку мисленнєвих і практичних навичок.
- Особистісно-вольовий критерій: частка дітей із високим рівнем зросла з 7,5% до 46,6% (приріст 39,1%). Це підтверджує ефективність настільних ігор у формуванні таких якостей, як самостійність, наполегливість і рішучість.

3. Порівняльний аналіз. На відміну від експериментальної групи, у контрольній групі, де не застосовувалась розроблена методика, приріст показників був значно меншим. Це доводить, що саме цілеспрямоване використання настільних ігор, організоване з урахуванням виділених педагогічних умов, є дієвим засобом активізації навчальної діяльності у дошкільників.

4. Практична цінність. На основі отриманих результатів було розроблено методичні рекомендації, які включають алгоритм організації гри, принципи добору матеріалів, важливість рефлексії та залучення батьків. Ці

рекомендації є практичним посібником для педагогів, що дозволяє їм ефективно інтегрувати настільні ігри в освітній процес для всебічного розвитку дошкільників.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно проаналізувати проблему активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку засобами настільних ігор та досягти поставлених завдань.

1. Було здійснено теоретичний аналіз сутності навчальної діяльності дошкільників і визначено її багатогранний характер, що включає пізнавальні, емоційно-мотиваційні, вольові та соціальні компоненти. Узагальнення наукових підходів засвідчило, що гра, зокрема настільна, є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку й водночас ефективним засобом розвитку пізнавальної активності, самостійності та інтересу до навчання. Встановлено, що дидактичні й настільні ігри тісно взаємопов'язані, але настільні мають ширший розвивальний потенціал, поєднуючи розважальний та освітній компоненти.

2. Проведено аналіз стану сформованості навчальної активності у дітей у практиці дошкільних закладів. На основі визначених критеріїв — емоційно-мотиваційного, когнітивно-діяльнісного та особистісно-вольового — виявлено, що значна частина дітей має достатній або низький рівень навчальної активності. Це свідчить про потребу в інноваційних педагогічних засобах, здатних підвищити інтерес, мотивацію й самостійність дошкільників.

3. Обґрунтовано педагогічні умови використання настільних ігор як чинника підвищення навчальної активності дітей: урахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців, створення позитивної емоційної атмосфери, органічне включення ігор до освітнього процесу та організація партнерської співпраці між педагогом і дітьми. Саме ці умови забезпечують перехід від репродуктивних форм навчання до діяльності, що стимулює ініціативність і самостійність.

4. Проведена експериментальна перевірка підтвердила ефективність розробленої моделі організації настільних ігор. У результаті експерименту в експериментальних групах спостерігалось суттєве зростання кількості дітей

із високим рівнем навчальної активності та відповідне зниження низького рівня. Порівняння з контрольною групою засвідчило, що саме цілеспрямоване використання настільних ігор з урахуванням педагогічних умов є дієвим засобом підвищення пізнавальної активності, вольових якостей і мотивації дошкільників.

5. На основі результатів було розроблено методичні рекомендації для педагогів, що містять алгоритм організації настільної гри (підготовчий, діяльнісний, рефлексійний та закріплювальний етапи), принципи добору ігор та способи їх інтеграції в освітній процес і самостійну діяльність дітей. Важливим доповненням є залучення батьків до використання настільних ігор удома, що підсилює ефект та забезпечує безперервність розвитку навчальної активності.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що настільні ігри, організовані з урахуванням педагогічних умов, є ефективним засобом активізації навчальної діяльності дітей дошкільного віку. Вони не лише збагачують освітній процес, а й формують у дошкільників інтерес до пізнання, розвивають самостійність, комунікативні вміння та позитивну мотивацію до навчання, що є важливою передумовою їхньої готовності до шкільного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника : збірник наукових праць / заг. ред.: С. Д. Максименка, С. Є. Кулачківської. Київ : Норапрінт, 2004. Т. 4. 120 с.
2. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1998. 40 с.
3. Біла І. М. Світосприймання: основи та передумови у дошкільному віці. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ. 2016. Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. Вип. 12. С .4–13.
4. Богдан Т.М. Коваль В.О. Використання елементів STEM-освіти для формування позитивної мотивації учнів. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогіка. Випуск 29. Кам'янець-Подільський, 2023. С. 90-94
5. Борисова Н. В. Пізнавальна діяльність у дошкільному навчальному закладі. Львів: Світ, 2018. 200 с.
6. Брежнєва О. Г. Формування пізнавальної активності старших дошкільників в процесі навчання елементам математики: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. К., 1997. 17 с.
7. Брежнєва О. Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників. Дошкільне виховання. 1998. № 2. С. 12–14.
8. Виготський Л. С. Психологія розвитку дитини. Київ: Освіта, 2006. 250 с.
9. Волинець К. І., Волинець Ю. О. Формування творчої самостійності у дітей старшого дошкільного віку в процесі пізнавальної діяльності / за заг. ред.: Г. В. Беленької, В. І. Бондар, І. М. Шоробури. Хмельницький : Мельник А. А., 2020. 496 с.
10. Гавриш Н., Брежнєва О. Сенсорно-пізнавальне середовище як чинник інтелектуально-мовленнєвого розвитку дітей: результати

експериментального дослідження. Scientific achievements of modern society : Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference (December 4–6, 2019). Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2019. P. 743–754.

11. Гріньова О. М., Терещенко Л. А. Дитяча психодіагностика. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с

12. Дьомін Г. О. Методика організації дослідницької діяльності дошкільників. Харків: Ранок, 2015. 120 с.

13. Запорожченко Т. П. Формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Чернігів, 2018. 220 с.

14. Запорожченко Т. П., Смоляр В. О. Роль дидактичної гри на уроках математики в новій українській школі. Вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Одеса: Видавничий дім “Гельветика”, 2023. Вип. 16. С.37-42

15. Іванчук С. Теорія та практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку : дис. ... д-ра пед. наук : 08.00.04 ; 13.00.08. 2023. 467 с.

16. Казки і фарби : парціальна програма розвитку творчих зданій дітей 4-6 років на перервах із малювання з використанням елементів медіосвіти / Т. М. Чашка / за заг. ред. О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьової, В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, 2018. 204 с. URL: https://www.aup.com.ua/wpcontent/uploads/2019/09/Kazky_i_farby_2019.pdf (дата звернення: 10.08.2025).

17. Карабаєва І. І., Терещенко, Л. А. Розвивальне освітнє середовище закладу дошкільної освіти: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання. Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника. 2020. Вип. 16(4). С. 89–101.

18. Карнаухова А. В. Голота Н. М. Організація педагогічного партнерства в здо як умова забезпечення якості освіти дітей раннього та

дошкільного віку. Publishing House «Baltija Publishing». 2023. С. 66–77. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-335-4-3> (дата звернення: 20.08.2025)

19. Карнаухова А. В., Голота Н. М. Діалогічна взаємодія в освітньому процесі закладу дошкільної освіти як умова ефективного розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. Вип. 1. С. 70–79.

20. Кисла О. Ф., Кулажко М. А. Особливості адаптації дітей молодшого шкільного віку до умов освітньо-виховного простору. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип.15. Т.1. С. 101-104.

21. Коваленко О. В., Кудак В. В. Інтерактивні технології як засоби освітнього процесу закладу дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 7(119). С. 37–41.

22. Козак Л. В., Іваненко Н. В. Використання доповненої реальності як засобу пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. *Іноватика у вихованні*. 2021. Вип. 13. С. 43–52.

23. Кондратець І. В., Гавриш Н. В. Дитина і книжка: новий формат взаємодії з дітьми. *Дошкільне виховання*. 2022. Вип. 1. С. 6–10. 245 93. Кондратець І. В. Читання з продовженням, або «Філософські години» з дітьми. *Дошкільне виховання*. 2022. Вип.1. С 11–14.

24. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник НАПН України*. 2022. Вип. 4(2). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/292> (дата звернення: 19.06.2025).

25. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія. Запоріжжя : ЛПІС ЛТД, 2009. 307 с.

26. Кузіна О. Пізнавальна активність дошкільників у світлі завдань українських освітніх програм для дошкільця. *Modern aspects of science and practice : Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference, Melbourne, Australia November 30 - December 03, 2021*, P. 381–383. DOI: 10.46299/ISG.2021.II.XI

27. Кузіна О. Т. Діагностичні методики виявлення рівня сформованості пізнавальної активності дітей шостого року життя. Актуальні питання у сучасній науці. Випуск 12 (18), 2023. С. 898–911.
28. Кузіна О. Т. Психічні процеси як основа пізнавальної активності старших дошкільників. *Věda a perspektivy*. Praha, České republika. 2022. Вип. 11(18) С. 155–164.
29. Кузіна О. Т., Новосельська Н. Т. Комп'ютерні ігри як засіб розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 54. Т. 2. С. 24–27. 247
30. Кузіна О. Т., Пономаренко Т. О. Формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку як феномен наукового дослідження. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Вип. 85. С. 151–155.
31. Кузіна О., Пономаренко Т. Підготовка майбутніх педагогів до використання медіапростору в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2021. № 35(1). С. 89–93. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/300> (дата звернення 10.09.2025).
32. Кулачківська С. Є. Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника. *Психічний розвиток дитини дошкільника : навч. посіб. для педагогів*. Київ : Світоч, 2004. 75 с.
33. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку. Київ : Нора-прінт, 1996. 108 с.
34. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості. *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 3–6.
35. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта. Запоріжжя : ЛПІС*, 2003. 44 с

36. Лісовець О. В. Організаційно-педагогічні умови виховання самостійності у дітей різної статі віком 5-7 років : дис. ... д-ра. філософ. наук. Ніжин ; Суми. 2021, 317 с.
37. Літіченко О. Д. Чарівний світ доповненої реальності в дитячому садку. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2024. № 3. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/10013802> (дата звернення: 01.09.2025).
38. Лохвицька Л. В. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку у навчально-ігровому середовищі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2000. 22 с.
39. Марусинець М. М. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби. Дошкільне виховання. 1999. №12. С. 7–9.
40. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Краків. 2001. 363 с.
41. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.
42. Наконечна Г. О., Косенко Д. В. Новий освітній простір : інформаційний посібник. 2019. С. 18–21.
43. Новоселецька І. Е. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей п'ятого року життя засобами мистецтва: дис. ... наук.ступ.доктор філос.. 012 – дошкільна освіта. Київ. ун-т імені Бориса Грінченка. Київ. 2021, 211с.
44. Педагогіка : підручник / І. В. Зайченко. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Ліра-К, 2016. 608 с.
45. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища шк., 2004. 422 с.
46. Петренко С. М., Богдан Т. М., Мехед О. Б. Формування наукового світогляду на всіх рівнях освіти шляхом інтеграції природничо-математичних наук і STEM. Інноваційні практики наукової освіти : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 11–16 грудня 2024 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 721-726

47. Половіна О. А Бєлєнька Г. В. Цільові прогулянки в природі: моральний аспект. Палітра педагога. 2017. Вип. 6(104). С. 9–14.
48. Половіна О. А., Гаращенко Л. В. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров'язбережувальний підхід. Молодий вчений. 2018. Вип. 8.1. С. 47–52.
49. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» : наказ МОН України від 19 жовтня 2021 р. № 755-21. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/848/84885/NAKAZ_755.pdf (дата звернення: 09.09.2025).
50. Про освіту : Закон України, док. No 2145-VIII, чинний, поточна редакція від 04.01.2024. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.01.2025).
51. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування» / В. А. Воронов, К. В. Ковальчук, Н. В. Піканова, О. Д. Рейпольська, С. О. Сисоєва, К. Ю. Станкевич. Київ : В.Б. Ференець, 2021. 130 с.
52. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у світі» / наук. ред. та упорядник О. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2019. 488 с.
53. Рейпольська О. Д. Освіта дітей раннього і дошкільного віку: доступність і якість у нових умовах : Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. С. 34–41.
54. Рейпольська О. Д., Гавриш Н. В., Канішевська Л. В. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / НАПН України. 2021. 52 с.
55. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.

56. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. Молодий вчений. 2017. № 10. С. 49–52.
57. Семеняко Ю. Б. Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Бердянськ, 2019. 302 с.
58. Створення розвивального життєвого простору для дітей старшого дошкільного віку : методичні рекомендації. URL: <https://dnz57.edu.vn.ua/uploads/tiger-1329907526.pdf> (дата звернення 24.12.2024).
59. Стрілець С. І. Методика викладання математики в початкових класах у таблицях і схемах. Чернігів : Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2012. 106 с.
60. Стрілець С. І. Новітні інформаційні технології (перспективи радикальних змін в освітньому просторі). Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2011. С. 218-222
61. Стрілець С. І. Теоретико-методичні засади підготовки вчителів початкової школи засобами інноваційних технологій : монографія. Чернігів, 2012. 380 с.
62. Стрілець С. І. Теоретико-методичні засади підготовки вчителів початкової школи засобами інноваційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 36 с.
63. Стрілець С. І., Запорожченко Т. П. Методика навчання освітньої галузі «Математика». Навчально-методичний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2014. 188 с.
64. Стрілець С. І., Запорожченко Т. П. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до формування математичної компетентності у системі інклюзивної освіти. Теоретические и методологические аспекты социальной инклюзии : многоавт. монография. Седльце, 2015. С. 83–94.

65. Стрілець С. І., Запорожченко Т. П. Реалізація компетентнісного підходу у процесі формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи засобами інноваційних технологій. Журнал наукових праць Університетського центру Аріель. Самарія, 2015. С. 390–397.

66. Стрілець С. І., Запорожченко Т. П. Формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій : Монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 204 с

67. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2004. 19 с.

68. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 23 с.

69. Товкач І .Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 260 с.

70. Українське дошкілля : Програма розвитку дитини дошкільного віку / за заг. ред. О. В. Низковської. Київ, 2017, 256 с.

71. Федорова М. А. Пізнавальна активність як складова формування моральних цінностей в учнів початкових класів. Нові технології навчання. Ін-т іннов.технологій і змісту освіти МОНмсу. Київ-Вінниця, 2011. № 69. С116–120

72. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. пос. для студентів вищих пед. закладів освіти. Тернопіль: Навч. книга Богдан, 2013. 232 с.

73. Фурман А. А. Психологічні засади пізнання смисложиттєвої сфери особистості : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Тернопіль, 2018. 462 с.

74. Шинкар Т. Методична робота в закладах дошкільної освіти: нормативноправові аспекти. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз.

збірник наук. праць молодих вчених. Дрогобицьк. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2020. Т. 4. № 28. С. 252–257.

75. Шинкар Т. Профілактика екранної залежності в дошкільників. Виховательметодист дошкільного закладу, 2023. №1. С. 52–56.

76. Щербакова І. Розвивати пізнавальну активність дитини. Дошкільне виховання. 1990. № 11. С. 8–9.

77. Ponomarenko T., Kozak L. Future teacher training for the use of augmented reality in the educational process of a preschool education institution. Process of a preschool education institution European vector of development of the modern scientific researches: collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 231–251

78. Ponomarenko Tetiana, Kuzina Oksana. The scientific paradigm in the context of technological development and social change: Scientific monograph. Part 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. 464 p. P. 389–409.

79. Zaporozhchenko, T., Fonariuk, O., Popadych, O., Kliuieva, S., Ashikhmina, N., Kanibolotska, O. Distance Education on the Basis of Innovative Technologies. Problems of the Primary School Teacher Training in Ukraine. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 2022. 14(2), 102-117. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/569>

80. Zaporozhchenko, T., Turchyn, T., Marchuk, S., Boichuk, P., Shakotko, V., & Barulina, Y. On the Two Types of Resources for Innovative Primary School Teacher Training. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 2022. 14(4), 40-53. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.4/628>

ДОДАТКИ

Додаток А

ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА «ЗАПИТАТИ І ВГАДАТИ» (ЗА П. ТОРРЕНСОМ)

Мета: за емоційно-мотиваційним критерієм вивчити особливості стану зацікавленості, зосередженості, завзяття; за когнітивно-діяльнісним критерієм виявити рівень розвитку знань, умінь, навичок стосовно відмови від передчасної зовнішньої допомоги, мобілізації на долаття труднощів, визнання власних помилок та їх виправлення, адекватного оцінювання власної діяльності, критичного аналізу її результатів, виявлення зусиль, спрямованих на усунення недоліків; за особистісно-вольовим критерієм дослідити особливості стану таких особистісно-вольових якостей як рішучість, самостійність, самовладання, цілеспрямованість, ініціативність.

Методика діагностування. Діагностування проводилося індивідуально з кожною дитиною, якій запропоновано для розгляду сюжетну картинку із зображенням певної пори року (осені) та озвучено запитання: «Яка пора року зображена на картинці?»; «Що свідчить про зображення на картинці саме осені?»; «Яка пора року передує порі року, зображеній на картинці?»; «Яка пора року настане після зображеної на картинці?»; «Які ознаки наступної пори року за тією, що зображена на картинці?»

ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА «ПЕРЕПЛУТАНІ ЛІНІЇ»

Мета: за емоційно-мотиваційним критерієм дослідити особливості розвитку цілеспрямованості, зацікавленості, ініціативності; за когнітивно-діяльнісним критерієм вивчити рівень розвитку знань, умінь, навичок стосовно встановлення взаємозв'язків, взаємозалежності між об'єктами природи й математики, визначення плану виконання завдання, відмовлення від передчасної зовнішньої допомоги, мобілізації на долаття труднощів, визнання власних помилок та їх виправлення, адекватного оцінювання власної діяльності, критичного аналізу її результатів, виявлення зусиль, спрямованих на усунення недоліків; за особистісно-вольовим критерієм виявити особливості стану таких особистісно-вольових якостей як наполегливість, ініціативність, самостійність, терпіння.

Методика діагностування. Діагностування також проводилося індивідуально з кожною дитиною. Дошкільник отримував аркуш паперу, на якому зображені свійські й дикі тварини та цифри. Відповідно до завдання необхідно «провести» тварину до цифри, з якою вона пов'язана звивистою доріжкою, що перетинається з іншими доріжками. Для дітей старшої групи (на початку навчального року) було запропоновано 5-6 об'єктів (можна обрати об'єкти з різних груп). В оцінюванні береться до уваги вміння дитини без допомоги рук простежити за 2 хвилини відповідність «тварина – цифра» та кількість допущених помилок

МЕТОДИКА СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ УПРОДОВЖ ЧЕРГУВАННЯ В КУТОЧКАХ ПРИРОДИ

Мета: за емоційно-мотиваційним критерієм виявити особливості проявів зацікавленості, захоплення, зосередженості, завзяття у процесі догляду за рослинами та тваринами; емпатії – співчуття, співпереживання до стану рослин та тварин; за когнітивно-діяльнісним критерієм визначити рівень розвитку знань, умінь, навичок стосовно самостійного формулювання завдань, складання плану, знаходження та застосування засобів чергування в куточку природи, досягнення його результату; за особистісно-вольовим критерієм дослідити у процесі догляду за рослинами та тваринами особливості розвитку таких особистісно-вольових якостей як наполегливість, рішучість, самостійність, сміливість.

З метою проведення експерименту колекцію флори в куточках природи оновлено такими рослинами, як: амариліс, аспарагус, узумбарська фіалка, каланхое, глоксинія, сеткреазія. Також розміщено клітки з морською свинкою та встановлено акваріуми з рибками. Вихователь нагадував дітям про необхідність щоденного чергування в куточку природи по двоє за заздалегідь встановленим графіком та про виконання таких завдань: самостійне годування морської свинки та рибок в акваріумі спеціальним кормом; за необхідністю поливання квітів; обрізання сухого або зів'ялого листя на стеблах квітів; розпушення землі в горщиках із квітами. Наставник уточнював правила необхідного догляду за рослинами та тваринами, які є вже знайомими дітям та у виконанні яких вони вправлялися разом під час занять. У ході щоденного чергування дітей у куточках природи вихователі спостерігали й фіксували виявлені ними показники пізнавальної активності відповідно до визначених критеріїв.